

Herulii. Thule-Atena-Roma-Constantinopol și "Ținuturile Părintești" (I)

de Sever Dumitrașcu

A. Introducere

Istoria neamurilor germane vechi¹, a fost îndelung cercetată de istoriografia modernă. Un capitol însemnat a fost consacrat pătrunderii goților² din Scandinavia ("insula SCANDIA") sau din zona litoralului Mării Baltice, spre OFUM, teritoriile nord-pontice. Această "invazie", determinată, eventual, de factori climatici sau demografici (economico-socială), a atras după sine o "bulversare" a neamurilor germanice din centrul Europei care au atacat Imperiul roman (marcomani³, quazi⁴, vandali⁵, bastarni⁶), care împreună cu altele, de alt neam, dintre care amintim pe

1. L. Schmidt, Die Ostgermanen, München, 1934; idem, Die Ostgermanen, München, 1969; idem, Die Westgermanen, München, 1970; R. Hachmann, Die Germanen, 1971 (cf. și idem, The Germanic Peoples, 1971, în colecția Archaeologia Mundi)

2. R. Hachmann, Die Goten und Skandinaviern, Berlin, 1970; H. Wolfram, History of the Goths, Los Angeles - London, 1990; I. Goli, Cataloge, Expositione a Palazzo Reale, Milano, 1994

3. H. Preidel, Die Markomannen und Bayern, în vol. Westgermanen, Leipzig, 1940, p. 561-665; L. Schmidt, Die Westgermanen, München, 1970; B. Svabada, Böhmen in der Völkerwanderungszeit, Praga, 1965

4. F. Beninger, Die Quaden, în vol. Wesgermanen, Leipzig, 1940, p. 669-743; I. Bóna, Beitrage zur archäologie und Geschichte der Quaden, în AA, XV, 1-4, Budapesta, 1963, p. 239-297

5. C. Diclescu, Die Wandalen und die Goten in Ungarn und Rumänien, în Mannus, VIII, Leipzig, 1924; M. Jahn, Die Gliederung der wandalischen kultur in Schlesien, în Schlesiens Vorzeit, VIII, 1923, p. 28-32; K. Tackenberg, Die Wandalen in Niederschlesien, Berlin, 1925; E. Beninger, Der Wandalenfund von Czéke-Cejkov, în Annalen des Naturhistorischen Museums in Wien, XLV, Wien, 1931, p. 183-222; idem, Quadische und wandalische kulturbeziehungen, în Mitteilungen der Antropologischen Gesellschaft in Wien, LXII, 1932, p. 78-101; Gy. Török, Adatok a magyarországi vandál kérdéshez, în Dolgozatok-Travaux, Szeged, 1934, p. 190-205; Ch. Peschek, Die frühwandalische kultur in Mittelschlesien, în Quellenschriften zur ostdeutschen Vor- und frühgeschichte, Leipzig, 1939, p. 87-98; M. Jahn, Die Wandalen, în vol. Ostgermanen und Nordgermanen, Leipzig, 1940, p. 943-1030; L. Schmidt, Geschichte der Wandalen, München, 1942; S. Szádeczky-Kardoss, Zur Vorgeschichte der Wandalisch-Alanischen Wanderung, în A Móra Ferenc Múzeum Evkönyve, Szeged, 1956, p. 31-35; H. J. Diesner, Das Wandalenreich, Stuttgart, 1966; D. Csallány, Die Bereg-Kultur, în Acta Antiqua et Archaeologica, X, Szeged, 1966, p. 87-88

6. E. Petersen, Die Bastarnen und Skiren, în vol. Ostgermanen und Nordgermanen, Leipzig, 1940, p. 867-940; R. Vulpe, Le problème des Bastarnes à la lumière des découvertes archéologiques en Moldavie, în NÉH, I. Buc., 1955; M. Babeș, I. Untaru, Der Früheste Latènezeitliche Germanische Fund aus der Moldau der Kronenhalsring von Davidenj, în Dacia, XIII, 1969, p. 283-290; M. Babeș, Noi date privind arheologia și istoria bastarnilor (o "fibulă pomenariană" descoperită în România), în SCIV, 20, 2, 1969, p. 195-216; idem, Dacii și bastarnii, în Mem. Antiq., II, 1970, p. 215-236.

sarmați (iazgyi, roxolani, alani⁷), pe daci⁸ și rudele lor costobocii⁹, și apoi, pe rând, au încheiat pace cu romanii mai precis armatele romane i-au învins și le-au impus PAX ROMANA, conturată, printre altele, și de încercarea nerelușită a împăratului Marcus Aurelius de a-i coloniza pe unii dintre adversari în Imperiu¹⁰, care a durat, firește, cu unele întreruperi și peripeții, cu tergiversări și reveniri, până la mijlocul secolului al III-lea, când "ofensiva" neamurilor libere, germanice și negermanice (carpii) este reluată.

Reluarea atacurilor germanice (viziigoți¹¹, ostrogoți¹², gepizi¹³, taifali¹⁴, borani¹⁵ și alții) pare a se fi produs și prin aportul unui nou val de presiuni germanice, dinspre Thule-Scandinavia, nominalizată prin prezența la "invazia scitică" a HERULILOR¹⁶, care la rândul său a produs pătrunderea spre sud a altor neamuri

7. Historia Augusta, M. Ant. Phil, 22, 1: "Toate neamurile, începând de la granița Illyriei și până în Gallia, au conspirat împotriva imperiului, cum ar fi marcomanii, variștii, hermundurii și cvazii, suevii, sarmații, lacringii și Burii, aceștia și alții împreună cu victualii, sosibii, sicobiții, roxolanii, bastarnii, alanii, peucinii, costobocii"; Cf. Fontes Historiae Dacoromanae (în continuare FHD), II, Buc., 1970, p. 99, n. 21: "E posibil ca marea mișcare să fi fost provocată de coborârea goșilor de la Marea Baltică la Marea Neagră" - traducere și note de Vl. Iliescu.

8. Dio Cassius, LXXII, 3, 3, "Același Sabinianus (legatul celor trei Dacii în anul 180) a supus și douăsprezece mii de daci dintre cei din vecinătate, care fuseseră alungați din țara lor de baștină și erau gata să dea ajutor celorlalți, făgăduind că le va da pământ în Dacia noastră"; cf. Oracolele sibiline, XII, 180; L. Schmidt, Die Ostgermanen, München, 1934, p. 200 "plecarea dacilor din Ucraina apuseană s-ar datora migrației goșilor de la Vistula spre regiunile pontice - care provocase, cu ani în urmă, și invazia costobocilor (cf. Pausania, X, 34, 5)", FHD, I, Buc., 1964, p. 705, n. 198

9. Cf. G. Poenaru-Bordea, în Enciclopedia Civilizației Romane, Buc., 1982, p. 230, s. v. 10. Dio Cassius, LXXI, 11, 4-5: "Unii dintre ei au fost înrolați în armată și trimiși în diverse părți, ca și acei dintre prizonieri și dezertori care puteau să lupte. Alții au primit și pământ: unii în Dacia, alții în Pannonia, iar alții în Moesia, în Germania și chiar în Italia. Câțiva, statornicindu-se la Ravenna, s-au răzvrătit și au împins îndrăzneala până acolo, încât au pus stăpânire pe oraș. Din această pricină (Marcus Aurelius) nu a mai introdus niciodată vreun barbar în Italia și a mutat în altă parte pe cei ce veniseră mai înainte vreme acolo".

11. E. A. Thompson, The Visigoths in the Time of Ulfila, Oxford, 1966; L. Schmidt, Die Ostgermanen, München, 1969; D. Claude, Geschichte der Wedigoten, Mainz, 1970; R: Harhoiu, în ECR, p. 819-820, s.v.

12. L. Schmidt, Geschichte der Ostgermanen, München, 1969; R. Harhoiu, în ECR, p. 556-557, s.v.

13. C.C. Diclescu, Die Gepiden. Forschungen zur Geschichte Daziens im Frühen Mittelalter und zur Vorgeschichte des Rumänischen Volkes, I, Leipzig, 1922; D. Csallány, Archäologische Denkmäler der Gepiden im Mitteldonaubecken, Budapesta, 1961; R. Harhoiu, în ECR, p. 349, s.v.

14. L. Schmidt, Die Ostgermanen, München, 1969; R. Harhoiu, în ECR, p. 747, s.v.

15. Cf. G. Poenaru-Bordea, în ECR, p. 139, s.v.: "populațiile germanică de lângă Istru. Au atacat Imperiul împreună cu gotii, burgunzii și carpii în iarna anului 253 e. n. sub domnia lui Gallus (Zos., I, 27). Au revenit cu aceiași aliați în 257 e. n., când îmbarcați pe corăbii au ajuns în Asia (idem, I, 31)".

16. L. Schmidt, Die Ostgermanen, München, 1934, Cap. VII. Die Gepiden, Taifalen, Heruler și p. 529; Ibidem, Die Ostgermanen, München, 1969; R. Harhoiu, în ECR, p. 367-369, s.v.

nordice ("scandinave" sau "baltice") sau central-europene, cum au fost cele germanice ale rugilor¹⁷, longobarzilor¹⁸ și skirilor (scirilor), de neam bastarnic, aceștia din urmă.

Indiferent dacă au provocat această reluare a atacurilor germane, respectiv gotice (expediția "scitică" în primul rând), au augmentat-o sau numai au luat parte la ea, un fapt se impune a fi mai apăsător consemnat - participarea HERULILOR, un neam germanic, de astădată sigur de origine scandinavă; indiferent că vom identifica INSULA THULE, cu ISLANDA sau mult mai probabil cu lumea scandinavă peninsulară: DANEMARCA (trec prin țara DANILOR), SUECIA sau NORVEGIA, sau toate trei la un loc. Este un capitol din istoria Imperiului roman, a neamurilor germane, deci a Europei vechi, care precede evenimentele ce se vor precipita în a doua jumătate a secolului al IV-lea, prin invazia avangardei neamurilor turce (turanice), a hunilor (375/376) la vest de Don, cu care începe, de fapt, schimbarea destinului Europei: părușirea Imperiului roman de apus, rezistența Imperiului roman de răsărit (romano-bizantin și apoi bizantin) și nașterea, zorile Europei premedievale, respectiv medievale, apoi moderne și contemporane. Secolul al IV-lea, prin schimbările produse de huni "va găsi" o Europă antică și "păgână" și va lăsa începuturile unei Europe creștine, a popoarelor neolatine și germanice în formare. Ceea ce hunii nu putuseră provoca în secolul al III-lea în China, și pe parcursul celui de al V-lea în India - ale căror regimuri vechi antice numai s-au prăbușit, au produs în Europa. Deci nu numai căderea regimului vechi, antic, elenistico-roman, mediteranean, ci și începutul nașterii unei Europe "noi", cea a popoarelor europene creștine. În această transformare a Europei vechi, într-un "nouă" și creștină, un anume rol l-au jucat și HERULII, care timp de patru secole (III, IV, V, VI) au fost prezenți în evenimentele politico-militare, unele majore, ale continentului european.

Descoperirea tezaurului de la Tăuteni (Tăuteu), județul Bihor și reanalizarea atribuirii celor două tezaure, de la Șimleul Silvaniei, județul Sălaj, toate trei în nord-vestul Munților Apuseni, ne determină să angajăm discuția asupra istoriei acestui neam germanic, HERULII, în istoria Europei, cu precădere prezența lor în istoria centrului Europei, și implicit a nord-vestului României, în secolele III-VII A.D.

17. Fr. Stefan, Die Rugen Österreich, ihre Geschichte, kultur und Münzwesen, Horn, 1953-1954

18. W. Wegewitz, Die Longobarden an der Niedereble, în vol. Westgermanen (Vorgeschichte der deutschen Stämme II), Leipzig, 1940, p. 744-780; I. Bóna, Die Longobarden in Ungarn, în AA, 7, Budapesta, 1956; I. Werner, Die Longobarden in Pannonien. Beiträge zur Kenntnis der longobardischen Bodenfunde vor 568, München, 1962; B. Svoboda, Cechy v době stehováni narodu, Praha, 1965; O.v. Hessen, Die Longobardische keramik aus Italien, Wiesbaden, 1968; L. Leciejewicz, I Longobardi e la cultura tardoromana dell'Italia settentrionale alla luce dello studio delle Ceramiche, în Actes du VIII-e Congrès..., III, Beograd, 1973, p. 299-302; J. Tejral, Zum longobardischen Nachlass in archäologischen Quellen aus dem Gebiet der Tschechoslowakei, în SlA, XXIII, 2, 1975, p. 379-446

Istoriografia veche, prin opera unor istorici însemnați (Dexippos din secolul III; Ammianus Marcellinus din secolul IV, Eunapios din Sardes, Priscus Panites, Zosimos și alții din secolul V; Menander Protector, Jordanes și Procopios din Caesarea, din secolul VI), consemnează participarea acestor "cavaleri" - HERULII, la evenimente majore ce au cuprins continentul european de la Marea Neagră și Marea Egee, până la Oceanul Atlantic, precum mai târziu, rudele lor - vikingii (varegii, normanzii).

B.PĂTRUNDEREA HERULILOR ÎN CENTRUL EUROPEI - "ȚINUTURILE PĂRINTEȘTI"

În lucrarea Getica¹⁹, Jordanes descriind lupta dintre Vișimar, din tribul hasdingilor, rege al vandalilor, și Geberich regele goților, intercalează următoarea frază: "După referințele istoricului Dexip, ei au ajuns de la Ocean până în regiunile noastre, abia în decurs de un an din pricina mărimii teritoriilor pe care au trebuit să le străbată"²⁰. Vladimir Iliescu, căruia îi aparține și traducerea, face următoarea precizare, într-o notă, la subsol: "P. Herennius Dexippos, născut în 210, în 262 agnotet și arhon, în 267 rezistă împotriva herulilor, după 270 își compune Cronica". Precizarea e de natură a ne atrage atenția că fraza se referă, nu la venirea vandalilor, ci a herulilor, cei cu care s-a luptat Dexip.

Lupta dintre "Geberich regele goților" și vandalii conduși de "regele acestora, care era din tribul asdingilor" s-a dat "la țărmlul sus amintitului râu Marisia"²¹, unde "Visimar, regele vandalilor, cu o mare parte din neamul său" este învins.

Urmează apoi precizarea: "Iar Geberich, strălucitul conducător al goților, după ce a biruit și jefuit și vandali s-a întors la locurile sale, de unde plecase. Atunci prea puțini vandali care scăpaseră, după ce au strâns ceata celor care nu se puteau lupta, părăsind patria lor nenorocită, au cerut de la împăratul Constantin să le dea Pannonia și au rămas aici cu aproximație timp de șazeci de ani în locuri arendate lor și s-au supus decretelor imperiale ca niște locuitori din provincii"²² (s.n.). Vladimir Iliescu precizează și aici următoarele: "Contantin cel Mare, născut în anul 285 în orașul Naissus, împărat între anii 306-377". Dar, înfrângerea vandalilor de către goți a avut loc în anul 355, cum stabilește R. Harhoiu: "În anul 355 e.n. vandallii au suferit o înfrângere din partea goților undeva pe râul Mureș (Jord.Get., 113 și urm.)"²³, (s.n.S.D.).

Firește, vandalii care au scăpat din lupta de la "țărmlul susamintitului râu Morisia" în 355 A.D. nu puteau fi colonizați în Pannonia de către împăratul Constantin cel Mare, care domnise între 306-337.

19. Jordanes, Getica, 113

20. Ibidem, 114

21. Ibidem, 115

22. V. Iliescu, în FHD, II, Buc., 1970, p. 425, n. 37 și 39

23. R. Harhoiu, Vandalii, în ECR, p. 803, s. v.

Se pare că Jordanes face în aceste paragrafe (113, 114, 115) o confuzie între VANDALI și HERULI. De asemenea, se pare, că avem de-a face și cu o confuzie între împăratul Constantin cel Mare și împăratul romano-bizantin Anastasius. Constantin cel Mare nu știm să fi colonizat cu precădere, în Imperiul roman, vandali, ci doar taifali și sarmați, în urma victoriei armatelor sale din anul 332²⁴.

Contextul pare a indica o astfel de supoziție, deoarece Jordanes amintește, înainte de război, următoarele, despre un neam "barbar": "De acolo EI s-au întors acasă, iar apoi au fost chemați de împăratul Maximianus (286-305) și trimiși în ajutorul romanilor împotriva parților. Cu acest prilej EI au furnizat trupe auxiliare care s-au luptat cu multă credință²⁵. Apoi adaugă: "Căci fără EI, cu greu s-ar fi putut lupta odinioară armata romană cu indiferent ce neam..."²⁶ "... numărul și armata lor sunt pomenite în statul nostru și până în ziua de astăzi"²⁷. După amintirea lui Visimar și introducerea "referințelor istoricului Dexip", citate de noi mai sus, continuă: "Ei ocupau atunci locurile unde astăzi locuiesc gepizii, lângă râurile Marisia, Miliare, Gilpil și Grisia, care întrece în mărime pe toate celelalte mai sus amintite"²⁸. Și sfârșește cu amintirea înfrângerii herulilor de către Hermanarich, cel care a murit apoi la respectabila vârstă de 110 ani, deoarece "n-a putut suporta nici suferințele pricinuite de rană, nici atacurile hunilor": "După înfrângerea HERULILOR, Hermanaric a pornit cu armată împotriva veneților care, deși erau de disprețuit ca forță militară, totuși erau puternici prin numărul lor mare; la început ei au încercat să se împotrivescă... Ei, cum am arătat la începutul expunerii noastre, când am înșirat toate neamurile, se trag dintr-o singură tulpină, iar acum apar sub trei nume și anume: veneți, anți și slavini. Deși acum, datorită păcatelor noastre, se poartă pretutindeni ca niște fiare sălbatice, totuși atunci cu toții erau supuși puterii lui Hermanaric"²⁹.

Cei care au luptat în armata romană "cu multă credință" - "cu indiferent care neam" și care sunt pomeniți "în statul nostru și până în ziua de astăzi", par a fi HERULII, cum scria și contemporanul lui Jordanes, Procopius din Caesarea și alți

24. I. Barnea, Oct. Iliescu, Constantin cel Mare, Buc., 1982, p. 118: "Au fost făcuți numeroși prizonieri care au fost așezați în calitate de coloni în diferite părți ale Imperiului". Un izvor mult mai târziu vorbește despre taifali stabiliți sub împăratul Constantin în Frigia Asiei Mici (Simeon Metafrastul, Vita S. Nicolaj, 17, 20); p. 119: "Constantin, care în vara anului 334 a venit personal în părțile locului pentru a supraveghea cele întâmplate, n-a intervenit în conflictul dintre cele două mari grupări de populații, ci s-a mulțumit numai să primească pe cei care au cerut azil în Imperiu și a căror cifră de 300.000, dată de unele izvoare, este desigur exagerată. O mare parte din refugiați au fost colonizați pe teritoriul Peninsulei Balcanice, în Macedonia, Thracia și Scythia".

25. Jordanes, Getica, 110

26. Ibidem, 111

27. Ibidem, 112

28. Ibidem, 113

29. Ibidem, 119

autori. Continuarea luptelor duse cu herulii, spre "țara" germanilor veneți spre regiunile nord-carpătice (poloneze) de natură să ne indice și direcția - vestică - a luptelor duse de oștile regelului Hermanaric.

Deși a fost un sprijinitor al politicii lui Justinian, Jordanes, după cum am încercat să arătăm mai sus, confundă (?), el sau copiii care i-au transmis opera, pe vandalii care n-au fost colonizați de Constantin cel Mare, în Pannonia, cu herulii, care au locuit în ceea ce se numea, tot în "secolul" lui Jordanes, dar după el, deci ceea ce se numea "a doua Pannonie". Două izvoare precizează însă, în chipul cel mai plauzibil, situația reală. Ne referim la Euagrios Scolasticul, autorul unei Istории bisericești, care a înfățișat evenimentele dintre anii 431-594, avându-l ca model pe Tucidide, și folosind ca izvoare informative operele lui Eustathios și Epiphanius, Procopius din Caesarea, Menander Protector și Ioannes Malalas: "Tot în vremea aceea, după cum scrie chiar Procopius, trecând herulii fluviul Istru, pe când deținea domnia romanilor Anastasius, și având gânduri bune, și apoi după ce Justinian le-a dăruit avuții mari s-au făcut cu toții creștini și și-au schimbat felul de viață în unul mai blând"³⁰.

Menander Protector, autorul unei Istории ce înfățișă evenimentele dintre 558-582 continuându-i pe Procopius din Caesarea și Agathias, circumscrie mai fidel această "a doua Pannonie": "Justinian a primit pe solii avarilor (în anul 562, iar Jordanes și-a scris opera după ce a nu a mai fost (?) notarius, începând cu anul 551), care cereau îngăduința să vadă pământul, unde tribul lor urma să-și aleagă loc pentru locuințe. La sfatul generalului său Justinus, împăratul și-a pus în gând să așeze acest neam în ținutul herulilor, adică acolo unde locuieră herulii (el se numește a doua Pannonie); iar dacă le-ar fi pe plac, împăratul le-ar îngădui"³¹.

Se ridică însă întrebarea, unde poate fi localizată această "a doua Pannonie" = "ținutul herulilor, adică acolo unde locuieră herulii? Cel mai la îndemână răspuns ar fi că acest ținut este Pannonia Secunda³² (cu capitala la Sirmium - Mitrovica - devenită și "capitală", mai târziu a "regatelor barbare" a gepizilor și avarilor). Împotriva unei astfel de localizări se ridică însă limpede directă precizare făcută de Procopius din Caesarea: "Alte ținuturi din Dacia fură primite în dar de la împărat și ocupate de heruli, în jurul cetății Singidunum, unde locuiesc și astăzi și de unde năvălesc și pustiesc mereu Illyria și Tracia. Unii dintre ei au ajuns soldați în armata romană în trupele de federați"³³.

Indicația din pasajul lui Menander Protector - "în ținutul herulilor" la care se adaugă precizarea, după noi importantă, "adică acolo unde locuieră herulii" (înainte de a pătrunde în jurul cetății Singidunum!), e de natură să ne conducă spre o altă

30. Euagrios Scolasticul, Istoria bisericească, IV, 20, p. 170, 4-9, traducere de H. Mihăescu și V. Popescu, în FHD, II, p. 507

31. Menander Protector, Fragmente, 9; traducere de H. Mihăescu, în FHD, II, p. 511

32. Cf. A. Dobó, Verwaltung der röm. Prov. P., Amsterdam, 1968

33. Procopius din Caesarea, Despre războaie, VII, 33, 13; traducere de H. Mihăescu, în FHD, II, p. 447, n. 49

regiune din apropierea Pannoniei, și anume, spre Slovacia. Această regiune pare a fi indicată și de Jordanes, în confuzia (pe "linia" tezei sale privind "continuitatea germanică" în teritoriile carpato-dunărene: geți-goți; vandali-heruli, aceștia din urmă având asemănător "fonetic" nu numele, ci calitatea lor militară; vandalii și mai ales asdingii - trib "foarte războinic", iar herulii erau "cavalerii - vikingii" secolului al VI-lea, luptători pe multe fronturi române!), pe care "patrotismul" notariusului (got romanizat, originar din Moesia) o face: "Pe atunci la răsărit de ei se aflau goții, la apus marcomanii, la miazănoapte harmundurii, la miazăzi Istrul, care este numit și Dunărea"³⁴.

Dar și în acest caz se ridică o nouă întrebare, dacă aici nu locuiseră vandalii? Dar aceștia plecaseră în jurul anului 400 spre vest, trecând Rinul, în cunoscuta lor incursiune spre Spania și nordul Africii. Deci după 400 și până în anul 528³⁵, când regele herulilor, împreună cu un grup de fruntași s-a botezat la Constantinopol, timp de un secol și mai bine Slovacia putea fi "țara" herulilor, respectiv ținutul herulilor. Și în acest caz se ridică o nouă întrebare, dacă numai după anul 400 herulii, eventual, au locuit în cea de a "doua Pannonie", adică în Slovacia, după opinia explicației de mai sus. Locuirea vandalilor în Slovacia ("reprezentată" prin descoperirile de tip Przeworsk, mai ales de la Zemplin, și nu numai) nu o negăm, dar nu credem în intensitatea ei, ci avem de-a face mai degrabă cu pătrunderi care nu au afectat întreg teritoriul Slovaciei locuit de "purătorii" culturii Puchov, de celți și daci. Paragraful din Dio Cassius, pe care îl vom reproduce mai jos, nu afirmă pozitiv o locuire vandală lacringă în Slovacia, ci doar o izbândă asupra asdingilor, dar în favoarea Romei - "n-au mai pornit să se războiască niciodată cu romanii". Se afirmă însă limpede că asdingii punându-și în minte să cucerească pământurile costobocilor, și-au dus la îndeplinire gândul "i-au biruit" și nu au lăsat nici Dacia liniștită. Descoperirile arheologice din Galiția, "țara" costobocilor, de tip dacic, numite după stațiunea eponimă, de tip Lipica, sunt tot mai atent augmentate, începând cu prima jumătate a sec. III (dar și cu descoperiri din a doua jumătate a sec. II -, după anii 170-172 A.D.) și cu cele de tip "tumular" ale bastarnilor germanici (cu elemente de factură "pomeraniană"), deci sunt augmentate de descoperiri noi de tip Bolotnoe-Zvenigorod, cu morminte plane, dar cu arme depus în morminte și cu inventar de tip Przeworsk, analog inventarelor din descoperirile silinge, din Silezia. Redăm, pentru relevanță acest pasaj din Dio Cassius, în care s-a crezut mult, dar care nu exprimă direct o locuire asdingă, în Slovacia, ci în Galiția, și una silingă, a lugilor-silingilor, în Silezia și doar o temporară și nemasivă locuire Przeworsk în Slovacia, unde există descoperiri Przeworsk, ca și în nord-estul Ungariei, nord-vestul României și Ucraina ciscarpatică, dar nemasivă, și cu atât mai puțin sau deloc în Crișana, pe Mureș, Crișuri, Barcău și Crasana. Menționăm că sublinierile din Dio Cassius ne aparțin și ele propun o explicație a informațiilor

34. Jordanes, Getica, 114

35. FHD, II, p. 447, n. 49 - H. Mihăescu

sale în cheia directă a ceea ce ele circumscriu și nu în funcție de ceea ce scria, peste decenii și chiar secole scriitorul-patriot Jordanes: "Astingii, sub conducerea lui Rhaos și Rhaptos, au venit să se așeze în Dacia, în nădejde că vor primi ca preț al alianței lor bani și pământ. Fiindcă n-au obținut aceste lucruri, au lăsat zălog lui Clemens (gubernatorul Daciei între 170-172 A.D.) femeile și copiii, punându-și în minte să cucerească prin arme pământurile costobocilor. După ce i-au burluit pe aceștia, nu au lăsat nici Dacia liniștită. Lacringii însă, temându-se ca nu cumva Clemens să se înspăimânte și să-i aducă pe astingi în ținutul locuit de ei înșiși, îi atacară de aceea pe neașteptate și dobândiră o mare izbândă. Urmarea a fost că astingii n-au mai pornit să se războiască niciodată cu romanii. Ei stăruiră în rugăminți pe lângă Marcus să le dea bani și pământ, cu făgăduiala că vor face rău celor ce se războiau atunci cu împăratul. Astingii au împlinit ceva din această făgăduială. Cotinii făgăduiră lucruri asemănătoare. După ce l-au atras de partea lor pe Tarrutenius Paternus, secretarul împăratului pentru corespondența latină - arătându-se că ar porni sub comanda lui, împotriva marcomanilor - nu numai că nu au adus la îndeplinire cele făgăduite, dar s-au purtat groaznic și cu (Paternus), iar după aceea l-au omorât"³⁶.

Deci nimic despre locuirea acestor asdingi sau lacringi în Slbvacia (ceea ce nu înseamnă că nu au locuit sporadic în anumite teritorii slovace, alături de ceilalți locuitori mai vechi, ai acestui teritoriu) în mod direct și, cu atât mai puțin în Dacia (nu "Dacia noastră", unde Sabinianus, legatul celor trei Dacii în anul 180 A.D. a făgăduit că va da pământ, doar celor 12.000³⁷ de daci, din vecinătate, alungați din "țara lor de baștină"). În legătură cu neamul lacringilor, amintiți în acest pasaj al lui Dio Cassius și într-o cunoscută lucrare din secolul al IV-lea (scrisă cândva după anul 394), lacringii³⁸ sunt amintiți în liste-avalanșă a celorlalte neamuri care atacă Imperiul roman în vremea lui Marcus Aurelius - deci între conspiratori ("au conspirat" din Illyria în Gallia). Neamintirea vandalilor - respectiv a asidingilor și silingilor-lugi, ci numai a lacringilor e de două ori suspectă, cu atât mai mult cu cât ei sunt pomeniți, mai apoi, în vest, în fruntea invaziei vandale, cucerind prin agresiune zone din AGR1 DECUMATES din zona Rinului. (cf. H.V. Petrikovits, Die Rheinlands in römischer Zeit, Düsseldorf, 1980, p. 169-180). În primul rând prin această "singularitate" (scriitorul din HA, credem, cunoaștea IR a lui Dio Cassius, de faimă în epocă, scrisă după 229 A.D.) a pomenirii lacringilor în războiul de la Dunărea de mijloc. S-ar putea să avem de-a face cu o confunzie între silingi și lugi (contopire "populară" a două nume de neamuri germanice locuind în apropiere), fie de o

36. Dio Cassius, LXXI, 12, 1-3, traducerea din FHD, I, p. 701, v. și n. 173-179

37. Ibidem, LXXII, 3, 3

38. Historia Augusta (în continuare SHA), M.A., 22, 1. cf. și supra

39. Dio Cassius, LXXVIII, 27, 5: "Dacii pustiiră o parte din Dacia, cu gând să prelungească războiul. Ei stăruiră obținând ostaticii, pe care îi luase de la ei Caracalla, ca zălog al alianței".

transcriere greșită, sau mai exact imprecisă, după modelul : "Dacii³⁹ pustiiră o parte din Dacia...", care, după o altă lectură ar putea fi citit: "Dacringii⁴⁰ (Lacringii?) pustiiră o parte din Dacia"⁴¹. Ceea ce ar putea să însemne (și după cercetările arheologilor K.Tackenberg și M. Jahn) că putem discuta de două ramuri mai însemnate ale vandalilor-lugi: cei din vest sau SILINGII din Silezia, de unde vor pleca spre vest și cei din est sau ASDINGII din Galiția (în caz că nu sunt bastarni, skiri sau turkilingi) și de pe Tisa superioară, deci nu din Slovacia, ceea ce-ar putea să însemne un teritoriu discontinuu locuit de asdingi de o parte și de alta a Carpaților, alături de costoboci, daci, celți târzii sau alți germani, în regiuni ale Ucrainei transcarpatice și ale Ucrainei ciscarpatiche, de unde vor migra, spre vest, la început singuri, apoi împreună cu silingii, alanii, quazii, etc. În acest sens pare a fi scris despre plecarea asdingilor și R. Harhoiu, în 1982: "În jurul anului 400 e.n. o parte din vandalii asdingi, conduși de Godigișel, au pornit înspre vest, îndreptându-se spre nordul Daciei (s.n.S.D.), apoi prin Aquincum, Carnuntum, pătrund în Noricum și Raetia"⁴². După opinia noastră, numai dacă veneau din Galiția, din nordul Carpaților, mergând spre Aquincum, spre VEST, puteau să se îndrepte "spre nordul Daciei", sau prin nordul Daciei.

Este deci verosimil să admitem o prezență herulă în Slovacia, sigur după anul 400, plecarea vandalilor, deci în "golul" de putere politică în teritoriul din nordul și sudul Carpaților nordici din zona ucraineano-slovaco-româno-ungară și nu cu totul imposibil și înainte de anul 400, alături de vandalii-asdingi și de vechii locuitori daci, celți, germanici (BURI?), purtătorii târzii ai culturii Púchov, în unele teritorii ale Slovaciei și chiar în bazinul superior al Tisei.

Prezența herulilor la nord, dar mai ales la sud de Carpați, în SLOVACIA, a fost postulată de savantul român Haralambie Mihăescu, cunoscător temeinic al istoriei țărității din provinciile dunărene⁴³ și balcanice ale Imperiului roman și al izvoarelor literare romano-bizantine⁴⁴; a tradus în românește Războiul cu goții⁴⁵ și Istoria secretă⁴⁶ din opera lui Procopius din Caesarea și Arta Militară⁴⁷ a lui Mauricius.

40. *FHD*, I, p. 707, n. 211: "După o altă lecțiune: <<dacringii>>, totuși se pare că e vorba de <<dacii liberi>> cărora Macrinus le-a înapoiat ostăteciei pe care îi luase Caracalla în anul 214 e. n., cu prilejul vizitei în Dacia (cf. *LXXVII*, 16, 7)"

41. Cf. și L. Schmidt, *Die Ostgermanen*, München, 1934, p. 96 și cap. I: *Die Bastarnen, Skiren und Turkilingen*; cf. și K. Tackenberg, *op. cit.*, p. 1 "Lugier oder Wandalen"; M. Jahn, *Die Wandalen*, în vol. *Ostgermanen und Nordgermanen*, p. 227: *Silingen (Westwandelen) și Hasdingen (Ostwandelen)*

42. R. Harhoiu, *ECR*, Buc., 1982, p. 803

43. H. Mihăescu, *Limba latină în provinciile dunărene ale Imperiului roman*, Buc., 1960

44. H. Mihăescu, Gh. Ștefan, R. Hâncu, Vi. Iliescu, V.C. Popescu, *Izvoarele Istoriei României (FHD)*, II, *De la anul 300 până la anul 1.000*, Buc., 1970

45. Procopius din Caesarea, *Războiul cu goții*, Buc., 1963: traducere și introducere de H. Mihăescu

46. Idem, *Istoria secretă*, Buc., 1972, Ediție critică, traducere și introducere de H. Mihăescu

47. Mauricius, *Arta militară*, Buc., 1970, Ediție critică, traducere și introducere de H. Mihăescu

Traducând, din nou, în anul 1970 (în *FHD*, II) din opera lui Procopius din Caesarea, H. Mihăescu precizează că țara HERULILOR este SLOVACIA⁴⁶. Această realitate reiese cu limpezime din opera lui Procopius din Caesarea:

a). "Ce fel de oameni sunt herulii și cum au ajuns ei aliați cu romanii voi arăta în cele ce urmează. Din timpuri vechi ei locuiesc dincolo de fluviul Istru, credeau într-o sumedenie de zei și li se părea lucru sfânt să-i împlânzească cu jertfe omenești"⁴⁹.

b). "De aceea nu mai putură stăruii în lăcașurile părintești, ci se ridicară cât mai repede de acolo și purceseră mai departe, prin toată țara care se întindea dincolo de fluviul Istru, mergând împreună cu copiii și femeile lor. Ajungând în ținutul locuit mai înainte de rugji, care se amestecaseră cu oastea goților și porniseră spre Italia, se așezară acolo. Dar erau chinuiți de foame, pentru că se aflau într-o țară pustie și nu mult după aceea se ridicară de acolo și ajunseră undeva în apropiere de țara gepizilor (adică în sudul Pannoniei n.H.M.). Întâi îi rugară, iar gepizii îi primiră la început și le îngăduiră să locuiască împreună cu dânșii și să le fie vecini. Dar mai târziu, fără nici o pricină, aceia începură să le pricinuiască tot felul de necazuri. Le siluiau femeile, le răpeau vitele și alte lucruri de preț și nu mai conteneau cu nedreptățile, iar până la urmă porniră împotriva lor un război nedrept. Herulii nu putură răbda, trecură fluviul Istru și horătără să se așeze lângă romanii de acolo, în timpul împăratului Anastasius (în anul 512 cea mai mare parte a herulilor a fost primită în imperiu. Urmașii lor vor forma un element de bază al armatelor bizantine din secolul al VI-lea n. H.M.), care îi primi cu multă bunăvoință și le îngădui să rămână acolo"⁵⁰.

c). "Când fură răpuși în luptă de către longobarzi, herulii purceseră din ținuturile părintești (adică Slovacia, n. H.M.) cum am arătat mai sus, unii dintre ei se așezară în părțile Illyriei (probabil pe malul stâng al râului Sava n.H.M), iar alții nu vrură să treacă fluviul Istru, ci își căutară sălaşuri în părțile cele mai depărtate ale lumii locuite pe atunci. Conduși de mai mulți șefi de sânge regesc, ei trecură pe rând peste toate neamurile sclavinilor, apoi străbătură o mare țară pustie și ajunseră la la așa-zișii varni. După aceștia, merseră printre neamurile danilor, fără să fie stingheriți de barbarii de acolo. Apoi ajunseră la ocean, se suiră în corăbii, se îndreptară spre insula Thule și rămaseră acolo"⁵¹.

Sunt motive care ne determină să ne raliem ferm la părerea lui H. Mihăescu.

48. H. Mihăescu, în *FHD*, II, p. 437, n. 24: "Cam în jurul anului 510 herulii sunt înfrânți de către longobarzi și siliți să părăsească Slovacia"; n. 25: "Regatul rugilor se întindea la nord de cursul mijlociu al Dunării, cam pe teritoriul de astăzi al Austriei. El a luat sfârșit în anul 488, în urma luptelor cu trupele lui Odoacru. Locul rugilor a fost luat de longobarzii care veneau din Moravia, unde fuseseră în dependența herulilor cu care se învecinau la răsărit. Mai târziu longobarzii au părăsit fostele teritorii ale rugilor și s-au așezat între Dunăre și Tisa, la nord de gepizi"; p. 439, n. 28: "Adică Slovacia"

49 Procopius din Caesarea, *Despre războaie*, VI, 14, 1

50. *Ibidem*, VI, 14, 23-28

51. *Ibidem*, VI, 14, 1-2

Cândva, în a doua jumătate, sau la sfârșitul secolului III, se pare că herulii s-au putut așeza la nordul Carpaților Păduroși și apoi la sudul lor și cu siguranță în SLOVACIA în secolul IV sau la sfârșitul acestui secol, la plecarea vandalilor spre vest (provocată? de heruli, skiri, rugi sau longobarzi, sau de toate aceste neamuri germanice "noi" la un loc?).

Descoperirile arheologice, fără a fi forțate, par a sprijini și ele o atare explicație. Descoperirile arheologice din stațiunile din bazinul Tisei superioare de la Beregsurány, Beregovo VI, Luzanka⁵², Soloncy, unele cu descoperiri ce continuă și în secolul V, nu pot fi vandale, chiar dacă în unele ateliere au lucrat și vandali (dar și daci, celți târzii-cotini? sau alții), dar și pentru alți comanditari, și apoi, chiar de meșteri, de olari germani-heruli, după cum dovedesc runele de pe unele vase descoperite la Beregsurány sau cuptoarele din secolul V (ale unor ateliere de modelat vase) de la Ostroviany. Este "un fel de ceramică" ne - Przeworsk și quasi - Cerneahov, dar nu gotică. Goții, - e greu de crezut că au locuit în Slovacia, dar, firește, nu imposibil. Așa s-ar explica inventarele, funerare?, de arme descoperite "pe linia «limesului»" roman din secolul IV, de la Arađ, Oradea, Șimleul Silvaniei, Apa, Boinești și chiar ridicarea valurilor din Câmpia Tisei, împotriva (herulilor?) neamurilor germanice, de apărare a Imperiului, din fața Dunării pannonice. Mormintele cu arme de la Oradea⁵³ și Valea lui Mihai⁵⁴, nu pot fi gotice (ostrogotice!) deoarece, după cunoștințele curente azi, goții nu așezau arme în mormintele lor de inhumatie. Firește mormintele de inhumatie nu pot fi herule, deoarece aceștia se incinerau, dar se incinerau până a nu se creștina, întâi arieni, apoi catolici. Și mormântul princiar de la Valea lui Mihai indică un astfel de creștin, poate venit dintr-o "carieră anterioară" din armata imperială, cum pare a indica moneda-medalion de la Theodosius II. Despre creștinarea herulilor însă, ne vom opri, mai pe larg, în cuprinsul acestei lucrări.

Ceramica negricioasă fină, din mormintele de la Oradea și din descoperirea de la Biharea (în terenul din incita cetății) nu este hunică (deși e de Hunnenzeit), căci hunii, în cei nici 50 de ani plini cât au stat în Câmpia Tisei, nu au lucrat ceramică. Ea nu este nici Cerneahov - "clasică", ci pare a fi germanică-herulă fiind provenind din ateliere comanditate de heruli sau, mai târziu și cu meșteri heruli.

Descoperirile de factură romană provincială sau de factură romano-bizantină provincială de pe Crișuri și Barcău, din Crișana, și ne referim la ceramică în primul rând, din secolele III-IV A.D. nu ne înfățișează o ceramică herulă (cu atât mai puțin vandală sau gotică). Din contră, ele ne înfățișează în Depresiunea Holodului, la Cociuba Mare, Râpa, Rohani, Tinca⁵⁵, o populație care folosea ceramica provin-

52. V. Kotigorosko, Tinuturile Tisei superioare în veacurile III î.e.n. - IV e.n., Buc., 1995, p. 299-304; 307, 308, 316, 317

53. T. L. Roșu, Hunnenzeitliche Funde aus Oradea, în *Dacia*, IX, 1965, p. 403-405

54. M. Roska, Mormânt german la Valea lui Mihai, în *DISC*, I, Cluj, 1932, p. 69-72

55. S. Dumitrașcu, Podoabe și piese de îmbrăcăminte din mileniul I e.n., Oradea, 1983, passim

cială, fie lucrată în atelierele de olărit ale comunităților autohtone de la vest de Munții Apuseni, fie adusă - de negustorii sau păstorii transhumați - din Transilvania și Banat, de pe Mureș, unde aceste ateliere (cazul Tibiscumului) continuau să lucreze și în secolul IV A.D. Herulii, care au controlat zona, sub huni?, sub gepizi?, o vreme dominându-i pe longobarzi, nu și-au impus, nu și-au putut impune? producția lor ceramică, la început pentru că nu o aveau - ei veneau din INSULA THULE, erau luptători și vânători -, iar apoi, pentru că atelierele comanditate de ei sau în care lucrau meșteri heruli, se aflau mult, spre nord, în bazinul Tisei superioare. Nu au putut - cu excepția unor morminte (Oradea), sau unor așezări? (Biharea)⁵⁶ să-și impună un orizont cultural propriu, întins și masiv, cum s-a petrecut în cazul ariei culturii Cerneahov.

Situația pare a se fi petrecut analog (nu! identic) în aria culturii Przeworsk, unde această cultură a veneților continuă până târziu - PER IMMENSA SPATIA VENETHORUM NATIO POPULOSA⁵⁷ (anul 553 A.D.) și unde vor trebui căutate și grupurile de descoperiri funerare de arme cu un anume - "aspect pomeranian"⁵⁸.

C. ORIGINEA HERULILOR - "INSULA THULE" - ȚARA DE BAȘTINĂ

Originea nordică, din Peninsula Scandinavă, a herulilor, a fost impusă în literatura de specialitate de lucrările istoricului german L. Schmidt⁵⁹. Ea pare a fi aproape unanim acceptată de cercetătorii moderni. De aici, din Peninsula Scandinavă, se consideră că ei au "migrat pe continent"⁶⁰, fiind menționați "pentru prima dată în jurul anului 267 e.n. în Maeotis, la nord de Marea de Azov"⁶¹. Aceștia sunt herulii de est, căci cei de vest sunt menționați, mai târiu, peste două decenii, în 287 e.n.⁶², când au pătruns în Gallia, după care au fost așezați de Maximianus în zona Rinului.

H. Mihăescu scrie în acest sens: "Erulii veniră dinspre mlaștina Maeotis și atinseră granițele Imperiului către sfârșitul veacului al III-lea. Puterea lor luă sfârșit în primul pătrar al secolului al VI-lea, când o parte din ei fură colonizați în împărăția romană, iar alta se retrase spre nord și ajunse în insula Thule, adică în Scandinavia. Ei erau o populație războinică și se ocupau îndeosebi cu vânatoarea. Tindeau să stăpânească pământuri întinse și să le pună în valoare prin munca popoarelor învinse" (Schmidt, 553, 562; Stein, II, 305)⁶³.

56. Idem, Biharea, I, Oradea, 1994, fig. 76

57. Jordanes, Getica, 34

58. K. Godlowski, The Chronology of the Late Roman and early Migration Period in Central Europe, Krakovia, 1970, pl. I-IV (Przeworsk culture); pl. IX (East Pomeranian-Mazovian culture); pl. XIII (West Pomerania); pl. XIX (Bohemia) și pl. XX (Slovakia - și cu descoperiri vandale ? de tip Straze-Sakrau); pl. XXI (North Moravia).

59. L. Schmidt, Die Ostgermanen, München, 1969

60. R. Harhoiu, Herulii, în ECR, p. 367-368, s.v.

61. Jordanes, Getica, 117

62. Panegirici Latini, X, 5

63. H. Mihăescu, Introducere, în Procopius din Caesarea, Războiul cu gotii, Buc., 1963, p. 16

Cu privire la Thule (nu insulă Thule) H. Mihăescu precizează: "Thule de la Procopius se identifică cu Scandinavia. Ea este "de zece ori" mai mare decât Britania (Insula Brittia n.n. S.D.) și are treisprezece triburi, fiecare cu un rege. Informațiile lui Procopius sunt indirecte și se bazează în bună parte pe speculații teoretice. Scriturii sunt, probabil laonice."

Eruții au pornit, se pare, de la Dunăre (e vorba de reîntoarcerea în Thule a unui grup de heruli, n.n.S.D.), au mers pe valea Prutului în sus, au trecut în bazinul Vistulei s-au îndreptat spre lutlanda și de acolo au trecut în Thule (Scandinavia). Marșul lor a avut loc în anul 512, după mărturia lui Marcellinus Comes⁶⁴. Mai târziu (1970) H. Mihăescu adaugă următoarele despre acest drum, de întoarcere a herulilor spre vest, unde, în lutlanda, trec prin țara varnilor: "Populație din Țările de Jos (=Belgia, Olanda, Luxemburg?, n.n. S.D.), învecinată cu ramura apuseană a herulilor. Grupul acesta de heruli, atingând mai întâi regiunea noastră, a străbătut toată Germania, trecând apoi în Scandinavia, de unde porniseră strămoșii lor"⁶⁵. Menționăm, de asemenea, că în anul 1963, în traducerea Războiului cu goții, de Procopius, H. Mihăescu s-a gândit la un moment dat și la Islanda: "Prin Thule trebuie să înțelegem aici mai curând Scandinavia decât Islanda sau una din insulele Orcadelor"⁶⁶.

Jordanes nu amintește insula Thule, drept Scandinavia, ca patrie a goților, ci insula SCANDIA: "Nu după mult timp, cum relatează Orosius (Paulus Orosius a fost contemporan cu Augustin și a scris în anul 417, n. Vl. Ilescu), neamul hunilor cel mai crud dintre toți, datorită sălbăticiei sale, a fost cuprins de furie împotriva goților. Filimer, regele goților și fiul marelui Gardaric, care, după plecarea din INSULA SCANDIA (SCANDZAE INSULAE), era al cincilea rege al goților, intrase cu neamul său pe pământul Sciției"⁶⁷. În legătură cu această patrie a goților I. Nestor face următoarea importantă remarcă: "Goții au format, împreună cu alte triburi - dintre care cele mai importante au fost cele ale vandalilor, burgunzilor și longobarzilor - ramura răsăriteană a populațiilor germanice, originare din Peninsula Scandinavă și din părțile de nord ale Europei centrale. Probabil pe la începutul erei noastre, goții cu coborât din sudul Peninsulei Sandinave în regiunea situată la vărsarea fluviului Vistula în Marea Baltică, regiune care de aceea a fost numită în tradiția germană GOTIHSKANDZA (țărmlul gotic). De acolo, începând de pe la sfârșitul sec. II. e.n., o parte din goți emigrează spre sud în mai multe valuri, mai probabil pe la răsărit de Vistula și peste mlaștinile Pripetului, se așează în țara mănoasă numită de ei OIUM, în silvo-stepa dintre Nipru și Don". Un alt grup al lor va coborî mai târziu și va fi cunoscut sub numele de gepizi"⁶⁸.

64. Ibidem, p. 17; cf. și W. Koepf, Ultima omnium Thule. I: De Lage der Thule, în *Wissenschaftliche Zütschrift der Universität Greifswald*, Gesellschafts- und Wissenschaftliche Reihe, I (1951-1952), 3. p. 6-18

65. Idem, în *FHD*, II, p. 439, n. 30

66. Idem, în Procopius din Caesarea, Războiul cu goții, p. 105, n. 4

67. Jordanes, Getica, 121

68. I. Nestor, Ist Rom, 1960, p. 682

69. Cf. I. Hurdubeșiu, Istoria Suediei, Buc., 1985, p. 17-21

În istoriografia suedeză, după câte ne-am dat seama⁶⁹, se consideră că "țara Thule" este Norvegia - coasta norvegiană: "Pe la anul 330 î.e.n., geograful grec din Marsilia Pytheas, în dorința de a descoperi ținuturi noi, ajunse în Marea Nordului și numi acele locuri - probabil coasta norvegiană - «țara Thule». Localnicii i-au spus că acolo soarele «se duce să se odihnească», iar noaptea este foarte scurtă, abia 2-3 ore, încât soarele, abia odihnit, răsare din nou (W.Dufner, Geschichte Schwedens, Neumüster, 1967, p. 10). Tacit îi menționează pe suioni, care în primul veac al erei noastre se făceau cunoscuți ca buni navigatori"⁷⁰. Istoriografia privitoare la Suedia nu pare a-i menționa pe heruli ca fiind originari din această parte a Peninsulei Scandinaviei. Îi amintește, în schimb, pe goți, vandali și burgunzi.

a)"Istoricii bizantini, Procopius și Jordanes, vorbind de stările de lucruri din Scandinavia, existente în secolul al VI-lea, amintesc de uniunea triburilor SUIONES=SUEHANS=SVEAR din Svealand și de uniunea triburilor GOETI=GAUTI=GOTI din Goetland (St. Oakley, The Story of Sweden, London, 1966, p. 19; I. Andersson, Schwedische Geschichte, München, 1950, p.27)⁷¹.

b)" Din cauza epuizării rodniciei ogoarelor sau în urma unor condiții climatice nefavorabile, vandalii din Scandinavia în secolul I e.n. s-au așezat pe valea Oderului, într-o regiune cu ogoare roditoare, iar în sec. II e.n. goții între Marea Baltică și Marea Neagră, unde i-a găsit marea invazie a hunilor. Din același izvor de energie umană scandinavă, probabil din insula Borgundarhomar (azi Bronholm), au emigrat pe continent și burgunzii, care la începutul secolului al III-lea au înaintat în regiunea râului Main. Prima "vizită" a scandinavilor pe coasta engleză s-a produs în 793, când au jefuit și distrus mănăstirea Lindisfarne. Pe acești jefuitori și pirați îi cunoșteam sub denumirea de vikingi (cf. C. Hallendorff, A. Schück, History of Sweden, Stockolm, 1929, p. 15; W. Dufner, Geschichte Schweden. Neumünster, 1967, p. 17; S. Sibia, La Svezia, Roma, 1936, p. 30, care derivă cuvântul viking din suedezul vak sau viken = golf)⁷².

În schimb geografil și istoricii antici cunoșteau INSULA THULE (PYTHEAS DIN MASSALIA, STRABON, FESTUS AVIENUS, ERATOSTENES, MARCIAN DIN HERAKLEEA, PLINIUS CEL BĂTRÂN, POMPONIUS MELA, GEMINUS DIN RHODOS, DIONISIOS PERIEGETUL, DIODOR DIN SICILIA și CAESAR).

Redăm patru fragmente din STRABON, unde geograful din Amaseia Pontului, fiind contemporan cu Christos și cu împărații Augustus și Tiberius, critică (uneori "acid") părerile "colegilor" săi geografi - PYTHEAS și ERATOSTENES:

1. "Căci cel care informează despre Thule este Pytheas, omul cel mai mincinos (din lume). Iar cei care au văzut Britannia și Jerne nu vorbesc nimic despre Thule, cu toate că pomenesc de alte insule mici din jurul Britanniei"⁷³.

2. "Dar dacă s-ar înainta din mijlocul Britanniei nu mai mult de 4000 de stadii

70. Ibidem, p. 17

71. Ibidem, p. 17

72. Ibidem, p. 20-21

73. Strabon, Geografia, I, IV, 3

(740 km), s-ar găsi un pământ greu de locuit (aceasta ar putea fi cel din împrejurimile Jernei - Irlanda), astfel că acele părți ale pământului, în care fixează ERA-TOSTHENES insula THULE, negreșit nu mai sunt prielnice așezărilor omenești. Pe ce temeii poate spune el atunci că distanța de la paralela Thule până la cea a Borystheneului ar fi de 11.500 stadii (2127 km), eu nu văd"⁷⁴.

3. "Polybios, descriind regiunile Europei, mărturisește că va trece peste autorii vechi, dar că va examina pe criticii lor, anume pe Dichiachos și pe ERA-TOSTHENES, ultimul fiind autorul unui tratat de geografie; de asemenea îl va cerceta pe PYTHEAS, care a dus în eroare pe mulți cu vorbele lui, când spune că a cutreierat toate părțile accesibile ale Britanniei și când apreciază perimetrul acestei insule la mai bine de 40.000 de stadii (7399km), când povestește apoi despre THULE și despre acele târâmuri în care nu se mai află pământ propriu-zis, nici mare, nici aer, ci un fel de amalgam al acestor elemente"⁷⁵.

4. "PYTHEAS din Massalia spune că Thule, cea mai nordică dintre insulele britanice, este ultima regiune a pământului populat; în acele părți, tropical de vară se confundă cu cercul arctic. Dar eu nu găsesc la alți autori nici o informație, nici că Thule ar fi vreo insulă, nici dacă sunt locuite regiunile care se întind până în părțile unde tropical de vară ține loc de cerc arctic"⁷⁶.

Autorii moderni nu mai consideră insula Thule drept Suedia (sau nediferențiat Scandinavia), ei au două păreri care nu diferă prea mult între ele, indicând zona Oceanului Atlantic (nu spune Jordanes că Dexippos scria că le-a trebuit herulilor un an ca să străbată drumul de la OCEAN, spre centrul Europei), cuprinsă între Insulele Britanice, Islanda și coasta Norvegiei.

Astfel Ferdinand Lallemand, în lucrarea dedicată Fragmentelor însemnărilor de călătorie ale lui Pitheas scrie:

a. "Thule - După Adelung derivă din Thu-Al: «Ținutul de la Nord». Casanbon și Broche cred că e vorba de ISLANDA. Alții, ca R. Busquet, o situează în regiunea TRONDHJEM, în Norvegia"⁷⁷.

Filologul Felicia Vanț-Ștef, care a tradus în românește opera geografică a lui Strabon își exprimă părerea astfel:

b. "Thule, cea mai nordică insulă a «pământului populat» descoperită și localizată de Pytheas la cercul polar de nord, neidentificată exact; probabil corespunde ISLANDEI sau poate insulei SHETLAND sau IUTLANDEI"⁷⁸.

Teritoriul pe care-l circumscriu aceste relații geografice este cel indicat de zona nord-daneză, de unde pleacă - spre OCEAN - țărmul Norvegiei - insula

74. Ibidem, I, IV, 4

75. Ibidem, II, IV, 1

76. Ibidem, II, V, 8

77. Pytheas, Însemnări de călătorie, Buc., 1965, p. 203, s.v. prezentate și comentate de F. Lallemand

78. Strabon, Geografia, I, f. a., f. 1. /Cluj/, Studiu introductiv, traducere, notițe introductive, note și indice de Felicia Vanț-Ștef, p. 513, n. 705 s.v.

ISLANDA -, deci teritoriul de unde vor pleca după anul 700 urmașii lor, VIKINGII. Deci Herulii sunt strămoșii acestora, care, însă, cu 550 de ani înainte au cutreierat continentul european de la un capăt la celălalt.

Drumul pe care ei l-au parcurs când au venit spre centrul Europei - deci pe CONTINENT - indică și el o astfel de supoziție, fie intrând în Marea Baltică, de unde s-au răspândit spre vest și spre est, fie pe uscat, traversând, din Danemarca, continentul european, până la Marea de Azov (lacul Maeotis).

Drumul de legătură - căci, după cum se cunoaște, își aduc rege din locurile de baștină, și mai ales cel de reîntoarcere, după 512, jalonează ferm un traseu continental, nu pe Marea Baltică, folosind legătura cea mai lesnicioasă, care era lutlanda, peninsula daneză, pentru a se reîntoarce în locurile de baștină sau spre așezările comunităților de unde au plecat. O asemenea practică e folosită și de alte comunități, ale neamurilor migratoare, nu numai spre vest, ci, mai ales spre răsărit, în adâncimea vastelor spații euroasiatice. Diaspora herulă, o veritabilă contribuție - și pașnică și sângeroasă, la istoria Europei, la definirea legăturilor interetnice și culturale din bătrânul continent, a premers cu o jumătate de mileniu epopeea vikingă, Septentrionul dovedindu-și virtuțile oamenilor săi, cutezători, severi și de o tenacitate copleșitoare.

Oricât de teoretică ar fi prezentarea făcută de Procopius din Caesarea, ea nu e lipsită de interes istoric și mai ales de farmec (istoria e totuși și artă, nu numai o disciplină științifică) pentru cunoașterea popoarelor vechi ale Europei și a legăturilor dintre ele:

"Când fură răpuși în luptă de către longobarzi, herulii purceseră din ținuturile părintești; cum am povestit mai sus, unii din ei se așezară în ținuturile illyriilor, iar ceilalți nu vrură să treacă râul Istru, ci își căutară sălașul în locurile cele mai îndepărtate ale lumii locuite pe atunci. Având mai mulți conducători de sânge regesc, ei trecură pe rând peste toate neamurile sclavinilor, apoi străbătură un mare ținut pustiu și ajunseseră la așa zisii varni. După aceștia, meraseră printre neamurile DANILOR, fără să fie stingheriți de barbarii de acolo. Apoi ajunseseră la ocean, se suiră în corăbii, se îndreptară spre insula Thule și rămaseră acolo. Thule este mare de tot, căci se întâmplă că e de mai mult de zece ori mai mare decât Britania, fiind așezată cu mult mai departe, spre miazănoapte. În această insulă se întâmplă că pământul este în cea mai mare parte pustiu, iar în fiecare locuință sălășluiesc treisprezece neamuri cu lume multă și fiecare din ele are rege. Acolo în fiecare an se petrece ceva minunat. Pe la solstițiul de vară, timp de aproape patruzeci de zile, soarele nu apune niciodată, ci rămâne mereu deasupra pământului, în tot răstimpul acela. Dar nu mai puțin de sase săptămâni, după aceea, la solstițiul de iarnă, timp de patruzeci de zile soarele nu răsare deloc în această insulă, care rămâne cufundată în noaptea fără sfârșit. De aceea, în toată această vreme, pe oamenii de acolo îi cuprinde o mare tristețe, deoare n-au nici o puțință să se întâlnească unii cu alții. Deși doresc din toată inima, nu mi s-a dat prilej să merg în această insulă spre a vedea cu ochii mei cele ce se povestesc; dar am

întrebat pe cei veniți de acolo, cum pot deosebi zilele, dacă în vremea aceea acolo nu răsare și nu apune soarele. Ei mi-au spus o vorbă adevărată și vrednică de crezare. Mi-au lămurit că în timpul celor patruzeci de zile soarele nu apune, cum am zis eu ci se arată oamenilor de acolo când la răsărit, când la apus. Deci când urcă și ajunge din nou la orizont în același loc, unde l-au văzut mai înainte răsărind, ei socotesc că în felul acesta a trecut o zi și o noapte. Iar când vine răstimpul nopților, măsoară mereu zilele după semnele date de mersul lunii și ale stelelor. După ce se scurge un răstimp de treizeci și cinci de zile din această lungă noapte câțiva sunt trimiși pe vărfurile munților; acesta e un obicei la ei; privesc de acolo cu greu soarele și vestesc oamenilor din vale că peste cinci zile îi va lumina soarele. Iar aceia sărbătoresc cu toții buna veste, în întuneric. Aceasta este cea mai mare sărbătoare pentru locuitorii din Thule. Căci îmi pare că acești oameni de pe insulă, deși li se întâmplă aceasta în fiecare an, se tem mereu să nu-i părăsească soarele pentru totdeauna.

Dintre barbarii care sălășluiesc în Thule numai un singur neam, anume scritifinii (Iaponii?), duc o viață ca animalele. Căci nu-și pun îmbrăcăminte, nici încălțăminte, nu beau vin, și nici nu dobândesc ceva de mâncare din pământ. Ei nu lucrează pământul nici nu le muncesc femeile, ci bărbații împreună cu femeile se îndeletnicesc întotdeauna numai cu vânatul. Pădurile care sunt nespuse de întinse, și munții din părțile acelea (coasta atlantică a Norvegiei?) le pun la îndemână un mare număr de sălbatici și de alte animale. Cu carnea animalelor vânate se hrănesc, cu pieile se îmbracă; căci n-au nici in și nici unelte de cusut, ci însăilează între ele aceste piei cu ajutorul vinelor de animale și-și acoperă astfel tot trupul. Și nici sugacii nu și-i cresc la fel ca ceilalți oameni. Căci copiii scritifinilor nu se hrănesc cu laptele femeilor și nici nu se apleacă la țâțele mamelor, ci trăiesc numai cu măduva animalelor vânate. Îndată ce o femeie naște, își înfășoară pruncul într-o blană, îl atarnă în grabă de un copac, îi pune în gură măduvă și se duce împreună cu bărbatul la vânătoare, ca de obicei. Căci își face această îndeletnicire, ca și celelalte, împreună cu bărbații. Deci acești barbari își au felul de viață cam astfel. Iar ceilalți locuitori din Thule, să zicem așa, nu se deosebesc cu mult de alți oameni; cinstesc o mulțime de zei și ființe cerești din aer, de pe pământ sau din apă, precum și alte firi dumnezeiești despre care se zice că trăiesc în apele izvoarelor și ale râurilor. Le aduc mereu tot felul de jertfe. Dar cea mai frumoasă dintre jertfe este pentru ei atunci când prind întâia oară un dușman în război. Pe acesta îl jertfesc lui Ares, pe care îl socotesc cel mai mare între zei. Îl jertfesc pe cel prins nu numai omorându-l, ci îl spânzură de un copac ori îl aruncă în spini sau îlucid cu alte feluri de morți îngrozitoare. Așa trăiesc locuitorii din Thule. Între ei se găsește un neam cu multă lume, ganții, iar lângă aceștia s-au așezat atunci herulii veniți din afară⁷⁹.

Descrierea, reamintim, chiar teoretică, a lui Procopius din Caesarea, indică, grosso modo, aceeași regiune: nordul Danemarcei - Islanda (Thule) - coasta

79. Procopius din Caesarea, Războiul cu goții, Buc., 1963, p. 105-106

atlantică a Norvegiei. S-ar putea ca această imagine a unei insule să fi fost sugerată de frica sau neputința de a călători în Oceanul Atlantic mai la nord de Islanda și deci să creadă că e "un singur pământ" cu Peninsula Scandinavă - țărmul norvegian. Datele etnografice sugerează însă o înaintare pe continent - în peninsulă, pe țărmul atlantic, până în nord, în Septentrionul norvego-suedez, deci în "Țara Laponilor", de unde descrierea - uneori exagerată - a obiceiurilor acestei populații de origine fino-ugrică (?) sau siberiano-altaică (?). E greu de crezut că descrierile făcute lui Procopius de herulii din armata romano-bizantină - "Ei mi-au spus" -, să se refere, eventual, la groelandezii de est ori de vest, sau la eschimoșii Pilari din Groenlanda, la cei din Țara lui Baffin de Sud sau din Peninsula Labrador⁸⁰. Dar nu cu totul imposibil; aceștia, firește, de altă origine.

SECOLUL III A.D.

D. HERULII ÎN MAEOTIS, LA NORD DE MAREA DE AZOV

După Jordanes (Getica, 117) R. Harhoiu afirma următoarele despre heruli: "Sunt menționați pentru prima dată în jurul anului 267 e.n. în Maeotis, la nord de Marea de Azov. S-au deplasat datorită unor presiuni dinspre nord, care au și provocat despărțirea lor în herulii de est și herulii de vest. Herulii de est au organizat în 267 e.n. o mare expediție pe mare împotriva Imperiului care până la urmă a fost înfrântă"⁸¹.

ANUL 257

Cu zece ani înainte este amintită, însă, o expediție a boranilor și herulilor pe țărmul sudic al Mării Negre, respectiv în orașele de pe țărmul sudic al Pontului Euxin. În acest sens savantul român R. Vulpe scrie următoarele despre starea Orientului roman, în vremea regelului-prizonier (prizonier la persi, sub regele Sapor, în anul 260) Valerian: "În Orient, provinciile erau amenințate, pe de o parte, de o puternică ofensivă a regelui pers SAPOR, care izbutise să ocupe ANTIOCHIA, pe de alta, de incursiunile populațiilor germano-sarmatice de pe țărmul septentrional al Pontului Euxin, care, folosind flota bosporană (s.n.S.D.), începuse să atace de pe mare provinciile romane. Cea dintâi experiență a acestor populații în noul mod de invazie fu făcută în vara anului 256 când boranii (populație probabil iraniană) încearcă să asedieze orașul PITYUNT (PITYUS, azi Pitunda), însă fără succes, fiind respinși cu mari pierderi de garnizoana romană locală de sub comanda lui SUCCESSIANUS. În retragere flota lor fu avariata de furtună. În anul următor (275?) când trupele romane de aici fură silit să plece pe frontul persic, populația din preajma Mării de Azov (Palus Maeotis), în frunte cu boranii și cu herulii (probabil germani; cf. *DID*, II, p. 253, n. 152, Contra: A.M. Remennikov), reveniră la atac mai

80. Cf. Hans-Georg Bandi, Originea eschimoșilor în lumina arheologiei, Buc., 1969

81. R. Harhoiu, Herulii, în *ECR*, p. 567-568, s.v.

numeroși și mai bine pregătiți, izbutind să cucerească și să devasteze nu numai PITYUNTUL, dar și TRAPEZUNTUL (Trapezus, azi Trebizunda), cel mai important centru urban din estul Mării Negre. Aceste prime expediții nautice și mai ales succesul celei de a doua, au avut o mare însemnătate, fiindcă au servit ca exemplu și încurajare tuturor populațiilor dintre Carpați și Don, care coalizate, îl vor adopta în proporții impresionante în anii următori. Invaziile pe mare se dovedeau mult mai eficiente și mai rentabile decât cele terestre, mai ales asupra provinciilor dezarmate din sud. Goții, oameni veniți de la Baltica, s-au deprins repede cu pirateria maritimă, care, față de invaziile pe uscat peste Dunăre, prezentau folosul că nu aveau nevoie să aștepte gerul aspru al iernii, ci dimpotrivă⁸²

Să considerăm că această inițiativă maritimă își are scânteia în impunerea tacticii maritime de către herulii (de la Ocean?) obișnuiți cu astfel de expediții navale, prin care, poate ajuseseră, după goți?, în spatele nord-pontice și le impuseseră noua tactică. E greu de afirmat acest lucru, deoarece în campania din anul 258 ei nu mai sunt pomeniți. Zosimos (I, 34 = "Sciții vecini cu ei") nu-i amintește pe heruli. R. Vulpe nu-i nominalizează: "În primăvara anului 258, goții, carpilor și alte neamuri transdanubiene, după ce își construiau nave (probabil la limanul Nistrului), cu ajutorul navigatoarelor de meserie luați prizonieri sau atrași comercial, dezlănțuiau invazia asupra Imperiului, înaintând spre sud pe două coloane: una pe mare, iar alta pe uscat de-a-lungul țărmului Pontului Stâng, ținând tot timpul legătura între ele"⁸³. Deci: nu știm dacă la atacul asupra orașelor Bithyniei, din anul 258, au participat herulii. Să-i subînțelegem printre acele - "alte neamuri transdanubiene", sau printre acei "navigatori de meserie", nu este exclus. Însă nu-i putem nominaliza.

ANUL 267

E.HERULII LAATENA

Cea mai importantă invazie, cum o caracterizează R. Vulpe, a început în anul 267, ea durând până la bătălia din 269, când barbarii sunt drastic înfrânți de Claudius al II- Gothicul, la Naissus, salvând Imperiul roman și stăvilind, pentru mai multă vreme, impetuoșitatea atacurilor barbare-germane, la Dunărea de Jos.

Trei izvoare literare antice - Historia Augusta⁸⁴, Zosimos⁸⁵ și Synkellos⁸⁶ amintesc de luptele barbarilor, ale herulilor în Ahaia și la ATENA. Despre aceste lupte a relatat istoricul Dexippos. Tot acum este amintit și regele herulilor - NAULOBATUS.

82. R. Vulpe, Romanii la Dunărea de Jos (în Din istoria Dobrogei, vol. II, Buc., 1968, în continuare se va nota DID), p. 253-254

83. Ibidem, p. 254

84. Historia Augusta (în SHA), p. 92, Gall. 13, 6-10

85. Zosimos, I, 40, 1

86. Georgius Synkellos, p. 716-717

Redăm prezentarea faptelor din viața lui Gallienus: "Între timp sciții, navigând prin Pontul Euxin, au intrat pe Dunăre și au făcut multe nenorociri pe teritoriul roman. Aflând aceste lucruri Gallienus a însărcinat pe bizantinii Cleodamus și Athenaeus să aibă grijă de repararea și întărirea orașelor. Lupta s-a dat în regiunea Pontului și barbarii au fost învinși de comandanții bizantini. Goții au fost învinși într-o luptă navală în care era comandant și Venerianus, care a pierit el însuși în luptă. Iar pe urmă (în anul 267 n.VI. Iliescu) ei au devastat Cyzicul și Asia, apoi întreaga Ahaie și au fost învinși de către atenieni sub conducerea lui Dexippus, istoricul acestor vremuri. Fiind respinși de aici au rătăcit prin Epir, Macedonia și Moesia. Între timp Gallienus, cu greu smuls din inactivitate de nenorocirile statului, în timp ce goții rătăceau prin Illyria, a sosit și a ucis din întâmplare pe mai mulți dintre ei. Aflându-se de aceasta, sciții au făcut întărituri din carele lor și au încercat să fugă peste muntele Gessace. Apoi Marcianus pe toți siciții... cu rezultate schimbătoare... care au ațâțat la răscoală pe toți sciții"⁸⁷.

Istoricii români prezintă astfel acest episod atenian al herulilor:

1. Dexip "S-a născut și a trăit la Atena în a doua jumătate a secolului al III-lea e.n. În anul 267 Dexip a adunat în jurul său două mii de bărbați spre a înfrunta atacul herulilor asupra Atenei. A scris trei opere mai de seamă, din care ni s-au păstrat numai fragmente: Sciticele (o istorie a goților), o Cronică universală și o Istorie a diadohilor. Prima începea în anul 238 e.n. și mergea aproximativ până la anul 268 e.n. Autorul și-a luat ca model pe Tucidide, dar a avut un stil obscur și greci."⁸⁸.

2. VI. Iliescu, atrăgând atenția asupra faptului că biograful lui Gallienus (din SHA) este deosebit de ostil împăratului, notează: "În realitate Gallienus i-a învins pe heruli pe râul Nestos, în anul 268, iar regele acestora NAULOBATUS a devenit prizonier roman (cf. Zosimos, I, 40, 1 și Synkellos, p. 717), dar revolta l-a obligat să plece în Italia"⁸⁹.

3. R. Vulpe acordă invaziei din 267 un spațiu însemnat în care explică complexitatea evenimentelor și mereu, într-un fel sau altul, prezența herulilor în evenimentele ce au pus față în față Imperiul roman, între cele două evenimente care l-au cutremurat - prizonieratul împăratului Valerianus la perși și moartea împăratului Decius la Abbritus din 252 în luptă cu goții, și victoria salvării Imperiului, de la Naissus din 269: "Dar și mai importantă fu invazia pe mare din anul 267, la care participară populațiile de pe tot spațiul «scitic» dintre Carpați și Azov, în frunte cu goții și herulii. Numai aceștia din urmă veniseră cu 500 de nave; numărul total al ambarcațiunilor trebuie să fi fost cel puțin dublu. După cum precizează Trebellius Pollio, «sciții», ajungând la gurile Dunării, intrară pe fluviu în sus, și făcură mari pagube pe malul roman, adică în partea de nord a Dobrogei (Istrum ingressi, multa

87. SHA, Gall, 13, 6-10

88. VI. Iliescu, V. C. Popescu, Gh. Stefan, în *FHD*, I, Buc., 1964, p. 783

89. VI. Iliescu, în *FHD*, II, p. 103, n. 49

gravia in solo Romano fecerunt). Abia acum trebuie să fi avut loc acel excidium Histriae, despre care pomenește Julius Capitolinus și despre care a fost vorba mai sus. Dovedind, cu monumente epigrafice al căror număr între timp a sporit, că distrugerea acestei cetăți în cursul «războiului scitic» n-a putut să se întâmple în anul 238, cum se crezuse altădată, S. Lambrino, a emis ipoteza că evenimentul s-a petrecut în cursul războiului din timpul lui Decius, ceea ce, menținându-ne la data inscripțiilor histriene, care prezintă un larg hiatus după anul 249 (miliariul de la Sinoie - Casapchioi), ar fi încă plauzibil. Mai de curând, însă, s-au scos în evidență indicii că Histria a supraviețuit dezastrului din timpul lui Decius și că devastarea ei trebuie să se fi întâmplat și mai târziu. Dintre acestea, dă cel mai mult de gândit menționarea orașului de către Zosimos ca fiind încă în picioare în anul 258, când goții, mergând cu navele spre Strâmtori, au trecut pe lângă el. Rămâne deci, ca cel mai potrivit moment pentru un excidium Histriae invazia din anul 267, pe care Trebellius Pollio o arată insistent ca începând prin devastarea țărmului dobrogean de la gurile Dunării. Expresia Istrum ingressi din pasajul citat al lui Pollio trebuie să fi însemnat în textul original, grec, al lui Dexippus (din care fără îndoială autorul latin s-a inspirat), nu « intrați pe fluviul Istru », ci « în golful cetății Istros ». De altfel era și mai logic ca o enormă expediție nautică, pornită de pirați cu scopul de a jefui orașe comerciale bogate, să fi săvârșit multa gravia într-o cetate slab apărată ca Istros=Histria, decât pe Dunăre în sus, unde și-ar fi pierdut vremea cu ținuturi rurale ori cu orașe de mână a doua, riscând în plus reacțiunea imediată a trupelor romane din centrele de pe limes. Ațarnat de vestea noii invazii, Gallienus însărcinase pe comandanții din Byzanț Cleodamus și Athenaeus să se îngrijească de repararea și întărirea zidurilor orașelor amenințate și să le pună în stare de apărare. În primul rând, era vorba, desigur, de cetățile din Pontul Stâng și de cele din Bithynia care fuseseră avariate anterior. Histria nu putea fi inclusă în acest plan reconstructiv, deoarece ar fi fost prea târziu, fie că expediția dușmană se pusese în mișcare și se apropia de gurile Dunării, fie că orașul fusese chiar cucerit. În orice caz Histria a suferit o distrugere totală, ale căror urme au fost constatate de cercetările arheologice în mod impresionant. Indiferent de data catastrofei, orașul a revenit la viață abia după Gallienus, cel mai devreme sub Aurelian, cel mai probabil sub Probus. Părăsind regiunea Deltei dunărene masa navelor pirate își relua calea spre sud, de-a lungul coastei dobrogene și trace. Încercările «sciților» de a ataca diversele orașe de pe acest țărm fură respinse prin rezistența organizată de cei doi comandanți din Byzanț. Înainte de intrarea în Bosfor, imensul convoi fu interceptat de o flotă militară romană, al cărei comandant, Venerianus, căzu eroic în luptă. Deși suferiră mari pierderi, pirații reușiră, grație superiorității lor numerice, să scape de distrugeri și să se strecoare prin Strâmtori, pentru a devasta orașul Cyzicus din Propontida. Trecură apoi în Egeea, unde atacă cu succes localitățile de pe coasta ionică a Asiei Mici, pe urmă insulele Lemnos și Skyros și, în sfârșit, se năpustiră asupra Greciei continentale, care de secole nu mai văzuse un război. Total surprinse și lipsite de armată, multe orașe elenice le rezistară cu mijloace improvizate și

adesea fără izbândă. Cetăți vestite ca Atena, Corint, Sparta, Argos, căzură în mâinile lor. În Attica, o rezistență fu organizată de magistrul local Dexippus, vestitul istoric, căruia i se datoresc cele mai prețioase știri asupra evenimentelor din acest secol (din nefericire păstrate numai prin intermediul, uneori infidel, al unor scriitori târzii, opera sa originală fiind pierdută). Cei 2000 de atenieni comandați de Dexippus izbutiră să obțină câteva biruințe, fără să împiedice însă devastările dușmane. Între timp, Cleodamus și Athaenaeus apărură pe neașteptate în Marea Egee, în fruntea unei flote militare sporite, și distruseră sau capturară toate navele dușmane. Pirații debarcați pentru jafuri, în frunte cu herulii nu se mai puteau întoarce în patrie decât pe calea anevoioasă a uscatului. Străbătură, prădând, Beoția, Acarnania, Epirul, Macedonia și se îndreptau spre Thracia, când, lângă râul Nestus (Mesta), fură loviți de împăratul Gallienus, care, întrerupând luptele sale din Gallia cu Postumus, venise în Peninsula Balcanică pentru a-l ajuta pe delegatul său Marcianus împotriva nord-ponticilor. Pe câmpul de luptă căzură 3000 de heruli. Regele lor, NAULOBATUS, ceru pace, și recunoscându-se client al imperiului, obținu însemnele consulare. Gallienus câștiga astfel un aliat în îndepărtatele ținuturi meotice, dar mai ales devenea liber să se întoarcă în Italia, unde excelentul său general Aureolus îl trădase, proclamându-se împărat. NAULOBATUS, cu herulii săi, își continuă retragerea liniștită, separându-se de aliații cu care venise (s.n.S.D.). După o serie de lupte nehotărâte, goții, refugiați pe muntele Gessax din Rhodope, căzură și ei la învoială cu Marcianus, care, grăbit să-l urmeze pe împărat în Italia, le permise să se retragă peste Dunăre. Cu prilejul acestei mari invazii, populațiile transdanubiene avură puțința să se convingă că, dacă bogatele provincii din interiorul Imperiului încă mai fuseseră prăzi ușoare, în schimb forțele de apărare ale întregului Stat roman se întăriseră considerabil. Apariția unei importante flote militare în Pontul Euxin fusese pentru ei o nefastă surpriză⁹⁰.

Herulii, deși, pare-se numai o parte dintre ei, devin clienți ai Imperiului roman, vor lua parte și la invazia următoare, din anul 269.

ANUL 269

Această invazie, pe care R. Vulpe o consideră, pe drept: "cea mai mare sforțare a populațiilor de la nord de gurile Dunării de a sfărâma tăria Imperiului roman și totodată ultima încercare de invazie pe calea mării", pare a fi pecetluit și destinul maritim al herulilor la gurile Dunării și în cele două mări - Pontul Euxin și Propontida.

Istoria invaziei noii coaliții formată din goți, heruli, gepizi, bastarni, sarmați, și care se va sfârși printr-o zdrobitoare și istorică înfrângere a barbarilor la Naissus e prezentată cu limpezime de izvoarele literare antice, dintre care, pentru a încheia capitolul privind participarea herulilor la luptele de la Dunărea de Jos, le amintim în

90. R. Vulpe, Romanii la Dunărea de Jos, în O/O, II, Buc., 1968, p. 258-260

cele ce urmează:

a) "Goții aceia care au scăpat când i-a urmărit Marcianus și pe care Claudius n-a lăsat să-i scape, ca să nu se mai întâmple ceea ce s-a întâmplat, au ațâțat toate neamurile lor, chemându-i la prada romană. În cele din urmă diferitele neamuri ale sciților, peucii, grutungii, ostrogoții, tervingii, vizii, gepizii, chiar și ceilalți și herulii, din dorința de a prăda, au năvălit pe teritoriul roman și au devastat aici multe, în timp ce Claudius era ocupat cu altele și în timp ce el se pregătea ca un împărat pentru acest război pe care l-a și terminat... Au fost 320.000 de oameni înarmați"⁹¹.

b) "În acel timp sciții supraviețuitori, încurajați de năvălirile dinainte, se uniră cu herulii, cu peucii și cu goții și adunându-se lângă fluviul Tyras, care se varsă în Prut, construind șase mii de corăbii și îmbarcând în ele 320.000 de oameni, porniră pe mare și atacară Tomis, oraș întărit cu ziduri. Au fost, însă, respinși. Ei înaintară și ajunseră la Marcianopolis, oraș din Moesia. Dar nu izbutiră să-l cucerească nici pe acesta și navigară mai departe, având vântul dinspre spatele corăbiilor. Dar când au ajuns la strâmtoarea Propontidei, deoarece mulțimea corăbiilor nu putea îndura iuțea curentului, vasele se ciocniră între ele și bărcile fură târate în dezordine, deoarece cârmacii nu mai erau în stare a mânuși cârmele; în felul acesta unele se scufundară cu oameni cu tot, iar altele ajunseră pe țărm goale, pierzându-se un mare număr de oameni și de vase"⁹².

c) "Sciții: sub Claudius, împăratul romanilor,, rămășițele sciților mănate de năvălirile precedente din timpul împăratului Gallienus cel Mic, luând cu ei pe heruli, pe peuciști și pe goți, s-au adunat lângă fluviul Tyras și au năvălit în Pont. Echipând nouă sute de corăbii și îmbarcând pe ele trei sute și douăzeci de mii de oameni, au străbătut Pontul și au năvălit asupra orașului Tomis, asediindu-l. La fel (au făcut) și la Marcianopolis. Când au ajuns la strâmtoarea Propontidei, bărcile s-au lovit unele de altele din cauza curentului și au fost mănate în dezordine, deoarece cârmacii au pierdut controlul cârmelor: unele s-au scufundat cu oameni cu tot, iar altele au ajuns la țărm goale. Cei mai mulți cu pierit. Cei rămași au plutit spre Cyzic și au fost duși de ape până la Athos. Având grijă de corăbii, ei asediază Casandrea și Thesalonicul. Pătrunzând și înaintând spre continent, au pustiit tot ținutul și au distrus diferite regiuni. Câți au scăpat au fost trecuți în rândul romanilor și îndreptați spre agricultură"⁹³.

d) "În Roma, senatul aflând de uciderea lui Gallienus, a omorât și pe fratele

91. SHA, p. 137-138, Claudius, 6, 2, 5; VI. Iliescu, în *FHD*, II, p. 105, n. 57: "Mișcarea a început în anul 268 și a continuat în primăvara anului 269. Pe drum au încercat zadarnic să cucerească orașele Tomis și Marcianopolis, cf. Zosimos, I, 42"

92. Zosimos, I, 42; Th. Simenschy, și R. Hâncu, în *FHD*, II, p. 308, n. 8: "În primăvara anului 269 are loc cea mai mare invazie, probabil cu două mii de corăbii (cf. HA, Cl., 8) și trupe de uscat, care au trecut prin Dobrogea".

93. Suidas, *Lexicon*, IV, 389; H. Mihăescu, în *FHD*, II, p. 703, n. 7: "Invazia s-a terminat prin celebra bătălie de la Naissus din 269 în care Claudius II i-a distrus pe goți"

și pe fiul aceluia. Deoarece Postumus își exercita încă domnia nelegitimă, iar barbarii trecură peste lacul Maeotidei în Asia și în Europa și le prădau, senatul se întreba cu cine trebuie să se dea mai întâi lupta, iar Claudius (268-270) spusese: «războiul cu uzurpatorul mă privește pe mine, iar războiul cu barbarii privește statul și trebuie să se dea întâietate aceluia care privește statul». Iar barbarii au cotoplit multe ținuturi și au asediat Thesalonicul. Acesta se spune că se chema în vechime Emathia și că i s-a schimbat denumirea în aceea de Thesalonic, după fiica lui Filip, soția lui Casandru, Thessalonike. Dar «barbarii» au fost respinși în asediul aceluia oraș, și îndreptându-se asupra ATENEI, au cucerit-o. Și adunând toate cărțile din oraș, voiau să le ardă. Dar unul dintre cei mai vestiți înțelepți ai lor i-a împiedicat pe cei de un neam cu dânsul de la asemenea faptă, spunând că grecii nescocotesc faptele de arme din pricină că se ocupă de aceste «cărți» și astfel au ajuns ușor de învins. Iar Cleodemos, un atenian, izbutind să fugă și adunând mulțime «de oameni» a venit asupra lor cu nave, pe mare și i-a ucis pe mulți, încât și cei care au scăpat de moarte au fugit de acolo. Iar Claudius năvălind asupra lor, după ce se risipiseră în mai multe ținuturi, i-a învins când în lupte navale, când în lupte purtate pe uscat. Și furtunile le-au pricinuit suferințe, iar foamea i-a chinuit și i-a distrus⁹⁴.

Războiul scitic, «bellum Scythicum», care s-a încheiat cu marea victorie de la Naissus și salvarea din criză a Imperiului roman în secolul al III-lea, s-a terminat cu un dezastru (50.000 de morți pe câmpurile de luptă, cu așezarea unor barbari - ca agricultori, în Imperiu), a adus prin sine sau după sine și ciuma, căreia îi cade victimă, la Sirmium, chiar împăratul, a fost descris cu mult har istoriografic de R. Vulpe din care pentru conciziunea și frumusețea sa redăm următorul fragment: "Departate de a se lăsa demoralizați de insuccesul expediției goto-herule din 267, populațiile transdanubiene și nord-pontice formară o coalțiție și mai impunătoare, despre care pomenesc numeroase izvoare, mai toate bazându-se pe opera pierdută a lui Dexippus. Autorul care transmite știrile cele mai precise și mai concordante luate de la acest istoric este Zosimos. În primăvara anului 269, mase enorme de goți, heruli, gepizi, bastarni și sarmați, pe care izvoarele le cifrează la 320.000 de oameni, se adună la limanul Nistrului (Tyras) și, îmbarcându-se pe 2000 de vase (6000 după Zosimos), porniră de-a lungul țărmlui Sciției Minore spre sud, lăsându-se în voia curentului litoral, cu vântul din spate. Războinicii își aveau cu ei familiile, vitele, carele. Nu mai era vorba doar de o banală expediție de jaf, ci de o imensă migrație. Năvălitorii urmăreau să se impună statornic în provinciile cu climat dulce spre care se îndreptau. La prima vedere, cifrele citate pentru oameni și corăbii par exagerate, dar devin mai ușor acceptabile dacă ne gândim că era o migrație, cu o mare proporție de neluptători. De altfel, deși izvoarele n-o spun direct, trebuie să se admită din capul locului că, întocmai ca în 267, convoiul navelor era dublat de o coloană care înainta paralel pe țarm. Ar fi fost imposibil ca miile de

94. Zonaras, Cronica, XII, 26; Al. Elian, N. Ș. Tanasoca, în FHD, III, Buc., 1975, p. 199, n. 25: "Este vorba de coalțiția formată din goți, heruli, gepizi, bastarni, sarmați".

capete de vite de tot felul care formau avutul emigranților să fi rămas înghesuite indefinit între pereții corăbiilor. Și hrana, și transportul lor cereau un drum pe uscat. Se pare că de la început invadatorii s-au împărțit după origine: pe uscat au mers tervingii și populațiile bastarno-sarmate, iar pe mare alti goți și nord-pontici călăuziți de heruli (s.n.S.D.). Mai este de observat că la această invazie carpicii n-au participat; în enumerarea popoarelor din coaliție nici un izvor nu-i pomenește. Desigur, fiind vorba de o migrație departe în necunoscut expediția nu-i interesa. Popor dacic sedentar, carpicii nu urmăreau o expansiune decât în spațiul natural al Daciei" ⁹⁵.

După răpunerea învingătorului împărat de un flagel ce a bătut după victorie - ciuma - pe tronul imperial s-a urcat fostul comandant al cavaleriei romane mobile - Aurelianus, luptele la Dunăre nu conțin, dar ele își pierd proporțiile de invazie.

În anul 271 goții au invadat din nou Tracia și Illyria, fiind învinși de împărat: "Ba chiar a ucis pe Çannaba sau Cannabaudes, comandantul goților, împreună cu cinci mii de goți dincolo de Dunăre" ⁹⁶. După pacificarea Orientului, a "sfărâmat trupele carpilor" ⁹⁷, în anul 273, în bătălia de la Carsium, supraviețuitorii fiind colonizați în Dobrogea. Dar încă înaintea acestor lupte "Același Aurelian s-a luptat cu mare bărbăție, în vremea aceea, împotriva suebilor și sarmaților și a reținut o victorie strălucită" ⁹⁸.

În timpul triumfului său - de refacere a unității Imperiului roman, sunt amintiți printre cei învinși - goții, alanii, roxolanii, sarmații ⁹⁹ (iazugi?!). Tot acum este părăsită Dacia Traiană. Aurelian crează o nouă provincie (apoi sunt două) la sudul Dunării, pe care "a numit-o Dacia sa" ¹⁰⁰.

Împărații Probus, Carus, Dioclețian și Constantin cel Mare duc, de asemenea lupte cu goții, cu sarmații, iar pe bastarni Probus i-a colonizat în Tracia:

a) "În Illyria el (Probus) i-a lovit așa de vârtos pe sarmați și pe celelalte neamuri, încât aproape fără nici o luptă a recucerit toate pe care le cuceriseră ei. Apoi (tot în anul 278) și-a îndreptat drumul prin Tracia și a primit ca supuși sau prieteni toate populațiile gotice care erau îngrozite de cele aflate și copleșite de puterea vechiului renume" ¹⁰¹.

b) "Încheind prin urmare pace cu perșii, el s-a întors în Tracia și a așezat pe pământul roman 100.000 de bastarni, care toți au păstrat credința. Însă după ce a

95. R. Vulpe, Claudiu Goticul, în Romanii la Dunărea de Jos (D/D, II, Buc., 1968), p. 243, n. 184: "În SHA, Claudius, VI, 1, printre participanții la expediție sunt pomeniți <<chiar și celții>> (Celtae etiam), ceea ce trebuie să fie efectul vreunei erori de manuscris. În această vreme nu mai putea fi vorba de un asemenea popor la nord de gurile Dunării".

96. SHA, p. 166, Aurel. 22, 2; cf. și Eutropius, IX, 3, 1; Orosius, VII, 23, 4: "Aurelian/ , întreprinzând o expediție la Dunăre, i-a bătut zdravăn pe goți, în lupte mari, și a restabilit stăpânirea romană în vechile ei hotare".

97. SHA, p. 171-172, Aurel. 30, 4

98. SHA, p. 161-162, Aurel. 17; 3

99. SHA, p. 174, Aurel. 33, 4

100. SHA, p. 178-179, Aurel. 39, 7

101. SHA, p. 215, Prob. 16, 2-3

adus tot atât de mulți și din alte neamuri, adică dintre gepizi, grutungi și vandali (SED CUM ET EX ALIIS GENTIBUS PLEROSQUE PARITER TRANSTULISSET, ID EST EX GIPEDIS, GRAUTHUNGIS ET VANDULIS)¹⁰², toți aceștia au călcat jurământul¹⁰³ de credință și au colindat aproape toată¹⁰⁴ lumea romană, pe apă și pe uscat, deoarece Probus era ocupat cu războaie contra uzurpatorilor și nu mică a fost paguba pricinuită renumelui roman. Pe aceștia el i-a striviț prin multe victorii în diferite rânduri: doar puțini s-au întors acasă cu gloria de a fi scăpat din mâinile lui Probus".

c) "Multe lucruri arată că a fost un bun împărat Carus, dar mai ales, îndată ce a dobândit puterea, el i-a zdrobit (în anul 282) pe sarmați care deveniseră atât de îndrăzneți prin moartea lui Probus, încât aveau de gând nu numai să năvălească în Illyria, dar amenințau Tracia și chiar Italia. El a dus așa de iscusit luptele cu dâșii încât, în puține zile, a redat siguranța provinciilor Pannonia, totodată fiind ucisii 16.000 de sarmați și prinși 20.000 de bărbați și femei"¹⁰⁵.

d) "În anul 295 d. Chr., în timpul olimpiadei 268, Neamurile carpilor și bastarnilor au fost strămutate pe pământul roman"¹⁰⁶.

e) "Și între timp marcomanii¹⁰⁷ au fost distruși iar tot neamul carpilor a fost mutat pe teritoriul nostru; o bună parte dintre aceștia se găsea aici încă de la Aurelian".

f) "Iar între timp neamurile goților și ale sarmaților au fost strivite¹⁰⁸;... Peste Dunăre s-a făcut un pod; în multe locuri au fost ridicate în mod adecvat castele și castele militare"¹⁰⁹.

Și această repede trecere în revistă a unor informații privind nu numai schimbarea politicii romane, prin trecerea graduală a inițiativei din partea neamurilor barbare, de partea imperialilor, e de natură să arunce o anumită lumină asupra deceniilor ce au urmat victoriei romane de la Naissus, de la Claudius al II-lea Gothicul la Dioclețian și Constantin cel Mare. Victoria militară de la Naissus era un început (Imperiul își construise o flotă "pontică", o cavalerie mobilă, își construise opera de întărire a orașelor cu ziduri), iar construirea podului de la Oescus - Sucidava marca o împlinire, o victorie politică, care va deveni cu vremea și culturală și mai ales religioasă.

102. SHA, p. 216, Prob. 18, 1-3

103. Vl. Iliescu, FHD, II, p. 109, n. 76: "Aceștia fiind așezați în Dobrogea, au jefuit regiunile învecinate".

104. Idem, în FHD, II, p. 109, n. 77: "Poate un ecou al aventurii grupului de franci, care a trecut prin Marea Neagră și Mediterană, întorcându-se acasă prin Atlantic". cf. Zosimos, I, 71

105. SHA, p. 240, Car. 9, 4

106. Eusebius din Caesarea, Cronica, 226 B, 8 Helm

107. Aurelius Victor, De Caesaribus, 39, 43; Vl. Iliescu, în FHD, II, p. 25, n. 18: "Între 295-297 au fost învinși de Galerius, cf. Eusebius, Ist. bis., VIII, 17, 3; Cons. Cpolit. (MGH, IX, 230, la anul 295); Eutr., IX, 25, 2 și Orosius, VII, 25, 12"; ibidem, p. 25, n. 19: "În 272 carpii au fost învinși la Carsium și supraviețuitorii colonizați, cf. Amm. Marc., XXVII, 5, 5".

Inițiativa romană - de după 269 - a marcat însă și lumea "barbară" nord-vest dunăreană. Prin înfrângerea adversarilor lor - alani, goți-taifali, vizigoți, ostrogoți, bastarni, peucini, heruli, roxolani, iazygi, gepizi, vandali și marcomani - romanii au potolit neamurile transdanubiene. Dar tot după 269, pe lângă părăsirea Daciei Traiane, apare o nouă politică față de "barbari": sunt, unii dintre ei, colonizați în imperiu, practică mai veche, dar, pare-se nu de asemenea proporții - 100.000 de bastarni și - "tot atât de mulți și din alte neamuri" =? gepizi, grutungii și vandali, tot neamul carpilei; romanii au creat un început de gol demografic, ceea ce însemna pământ pentru "ceilalți". Dându-le pământ pentru agricultură în Imperiu, celor mai "pacificați" și intrați în contact cu romanii de multă vreme (bastarni, carpi) sau în orice caz celor "mai agricoli" se elibera, implicit, pământ, terenuri pentru "cei din spatele acestora".

Pe plan geopolitic se crea însă un GOL DE PUTERE în anumite zone și mai ales în teritoriile din estul și nordul Carpaților. Se pare că acum, folosind noile raporturi de forțe din lumea barbară, au loc rescrieri ale zonelor lor de influență politică. Unii dintre aceștia par a fi herulii, care, se pare, după anul 269 nu mai sunt pomeniți în lumea barbară de la Dunăre, Nistru, Nipru și Don. În schimb ei apar în VEST, pentru prima dată în anul 287¹¹⁰, la mai puțin de două decenii, după lupta de la Naissus, când pătrund în Gallia. N-ar fi exclus ca în drumul lor spre vest, o parte să se fi oprit în nordul Carpaților, de unde, au putut pătrunde spre sud, ocupându-și "ținuturile părintești" din Slovacia. În zonă, o restructurare în acest sens - "un pas spre sud" - spre "ținuturi părintești" îl vor face și alte trei neamuri, ce vor intra acum, mai vârtos pe arena istorie central-europene. Ne gândim, de la est spre vest, la următoarele neamuri: SKIRII, HERULII, LONGOBARZII și RUGII. O astfel de situație a fost favorizată de lupta care începe să se inaugureze (prefigurată sau prefigurând interesele politicii Imperiului roman de DIVIDE ET IMPERA!) între neamurile barbare însele, spre "norocul Imperiului roman".

Deși encomiastic, discursul de la Trèves, din Gallia, al retorului Mamertinus în cinstea împăratului Maximianus, expune o realitate dură care începe să se prefigureze la granițele Imperiului roman, dar și cu tărie în nord, nord-estul Carpaților:

1. "... împinse de furie, neamurile barbare repetă împotriva lor însăși (însele) expedițiile pe care le-ați întreprins în Sarmatia (Campaniile lui Dioclețianus în contra sarmaților, care au avut loc probabil în vara și toamna anului 289 e.n.), Raetia (Luptele din Raetia din toamna anului 288) și dincolo de Rin (Aluzie la campaniile contra alanilor și francilor din 287 e.n.)"¹¹¹.

2. "Neamul neînfrânat al maurilor își revarsă furia împotriva propriei sale

108. Aurelius Victor, De Caesaribus, 41, 13; Vl. Iliescu, FHD, p. 25, n. 20: "În anii 332 și 334 Constantin intervine la nord de Dunăre", cf. Anon. Val., 31 și urm.; ibidem, p. 25, n. 21: "În anul 328 se inaugurează podul dintre Oescus și Sucidava (Celei) în Oltenia".

109. Panegyrici Latini, X, 5

110. Ibidem, XVI, 1

111. Ibidem, XVII, 1; Vl. Iliescu, în FHD, II, p. 81, n. 17: "În realitate se pare că gepizii, care locuiau probabil pe cursul superior al Tisei, în alianță cu vandalii, au încercat fără succes să ocupe regiuni din țara noastră, deținute atunci de goți".

persoane, goții îi distrug cu totul pe burgunzi, iar pentru apărarea celor învinși se înarmează din nou alamanii și tervingii; o altă parte a goților, la care se adaugă și o ceată de taifali, năvălesc împotriva vandalilor și gepizilor¹¹².

F. PERIPLUL MEDITERANEAN AL HERULILOR?

Se pare că herulii estici, pe care i-am numi herulii maritimi, după înfrângerea din 269, au mai fost "menționați cu prilejul unei expediții în Asia Mică din anul 276 e.n."¹¹³. E pare-se ultima lor menționare și probabil și participare la organizarea sau înfăptuirea unor expediții de pe coastele de nord ale Pontului Euxin, pentru a jefui? provinciile romane microasiatice.

S-a presupus, de asemenea, că în vremea împăratului Probus (după 278), a fost înregistrat ecoul "aventurii grupului de franci, care au trecut prin Marea Neagră și Mediterană întorcându-se acasă prin Atlantic, cf. Zosimus, I, 71"¹¹⁴.

Nu ni se pare a fi verosimilă această aducere a francilor (chiar ca aventură!) din zona din jurul lacului Maecotis sau pe Marea Neagră, străbătând deci toată Europa de-a curmezișul, pentru a se întoarce acasă, prin Atlantic, deoarece ei nu sunt menționați în luptele cu Imperiul roman din această vreme.

În schimb îi avem prezenți în aceste lupte pe oamenii "Oceanului" (Dexippos spune că au venit de la Ocean, iar Procopius din Caesarea că au venit din Insula Thule, cu care vor ține legătura, pe continent și mai apoi), pe navigatorii heruli, oameni ai mărilor. R. Harhoiu specifică același lucru "au organizat în 267 e.n. o mare expediție pe mare împotriva Imperiului, care până la urmă a fost înfrântă"¹¹⁵. R. Vulpe îi arată, cum am specificat, de asemenea "pe heruli" conducând coloana de pe mare a invaziei din 269 (v. supra). De asemenea, cei pomeniți în anul 287 în vest, pătrunzând în Gallia sunt heruli, deci există în vest o zonă de prezență sau de infiltrație a rudelor herulilor din răsărit.

Din aceste motive - prezența herulilor în zona Mării Negre, a Mării Marmara și a Mării Egee, eventuala blocare a lor la sud de Strâmtoari și obligarea lor de a-și căuta refugiu prin Mediterana vestică și Atlantic, pentru a ajunge fie "acasă" (Insula Thule), fie la rudele lor vestice din Gallia, precum și neprezența francilor în zona pontică și mai ales lipsa unei motivații a prezenței lor, căci nu sunt amintiți în nici o expediție militară pe uscat sau pe mare (de altfel nu au fost un neam de navigatori!) în expedițiile antiromane - deci din aceste motive considerăm că cei care "au colindat aproape toată lumea romană, pe apă și pe uscat, deoarece Probus era ocupat cu războaie contra uzurpatorilor" sunt herulii. Herulii, fie singuri, fie antrenându-i și pe alți barbari - gepizii, grutungii, vandalii - "ID EST EX GEPEDIS, GRAUTHUNGIS ET VANDALIS, ILLI OMNES FIDEM FREGERUNT ET OCCUPATO BELLIS TYRANNICIS PROBO PER TOTUM PAENE ORBEM

112. R. Harhoiu, Herulii, în *ECR*, p. 368

113. Vl. Iliescu, în *FHD*, II, p. 109. n. 77

114. R. Harhoiu, Herulii, în *ECR*, p. 368

PEDIBUS ET NAVIGANDO VAGATI SUNT"¹¹⁶. Pomenirea lor împreună cu gepizii, grutungii, vandalii, ar putea indica și deplasarea ariei lor de locuire, a celor rămași pe continent, sau de unde se desprinseseră cei care au organizat expediția navală din 276, spre apus, unde sunt în contact și cu gepizii și vandalii și unde îi vom întâlni - pare-se și la nord și la sud de Carpați, la jumătatea secolului IV A.D.

Deci periplul mediteranean al barbarilor, din vremea lui PROBUS, tebuie cu mai multă verosimilitate de atribuit herulilor, navigatori, nu exclus în amicitie cu alte neamuri barbare pe care le-au antrenat într-o astfel de călătorie (aventură maritimă) de la est spre vest, de-a lungul Mediteranei și coasta atlantică a Europei de vest.

SECOLUL IV A.D.

G. GOȚII, HERULII ȘI VENEZII SAU ISTORIA LOR DIN NORDUL CARPAȚILOR

Începând din anul 287 când herulii de vest au pătruns în Gallia, după care au fost așezați de Maximianus în zona Rinului, avem atestate două ramuri ale herulilor, cei pomeniți de vest și cei despre care am comentat în capitolele anterioare, de est. S-a presupus că prezența herulilor de vest s-ar datora unei pătrunderi pe continent, dinspre est, a unor grupuri de heruli care înainte făcuseră parte din coaliția "scitică". Am încercat să arătăm că, după 276, un anume grup de heruli a putut veni și pe mare, din Mediterana, pe coasta atlantică în Gallia. Sau, desigur, pe ambele căi. Cunoscând "sistemul de alimentare" a herulilor cu noi elemente și grupuri, din Insula Thule, nu este exclus să avem de-a face de la început cu un grup independent de heruli veniți în vest sau desprinși din grupul care s-a deplasat spre răsărit, și-l găsim prezent în coaliția "scitică". Șigur este că în a doua jumătate a secolului III (287) avem conturate două grupuri de heruli: vestic și estic. Cei din vest (dar și cei din est?) vor oferi trupe - printre cele mai bune - Imperiului roman. În această calitate au participat, în secolul IV A.D., la mai multe campanii militare romane.

Despre cei din răsărit - RAMURA ESTICĂ - știm că locuiau undeva în vecinătatea vestică? a ostrogoților, pare-se spre venezi.

Jordanes amintește fugitiv o luptă a herulilor cu goții lui Hermanarich - Ermanarich după care, s-a presupus, au căzut sub dominația ostrogoților: "Aproximativ la mijlocul secolului al IV A.D. au fost subjuogați de ostrogoți pentru ca apoi să cadă împreună cu aceștia sub dominația hunică. Istoria lor în timpul dominației hunice este încă nelămurită"¹¹⁶.

Redăm ceea ce ne spune Jordanes, fulgurant, cu privire la acest moment din istoria herulilor estici: a) "După înfrângerea herulilor, Hermanarich a pornit cu armată

115. SHA, p. 216, Prob, 18, 2

116. Jordanes, Getica, 34: PER IMMENSA SPATIA VENETHORUM POPULOSA (din anul 553!)

împotriva veneților care, deși erau de disprețuit ca forță militară, totuși erau puternici prin numărul lor mare¹¹⁷; la început ei au încercat să se împotrivescă... Ei, cum am arătat la începutul expunerii noastre, când am înșirat toate neamurile, se trag dintr-o singură tulpină, iar acum apar sub trei nume, și anume: veneți, anți și slavini. Deși acum, datorită păcatelor noastre, se poartă pretutindeni ca niște fiare sălbatice, totuși atunci cu toții erau supuși puterii lui Hermanarich¹¹⁸; b) "Între timp Hermanarich, care era foarte bătrân, ajungând la vârsta respectabilă de 110 ani, n-a putut suporta nici suferințele pricinuite de rană, nici atacurile hunilor și a murit. Moartea sa le-a dat hunilor posibilitatea să obțină supremația asupra acelor goți care, după cum am spus, locuiesc în partea de răsărit și se numesc ostrogoți"¹¹⁹.

Aflăm deci, că Hermanarich în fruntea ostrogoților săi, cândva înainte de luptele cu veneții și năvălirea hunilor și alanilor, a înfrânt pe heruli. Deci herulii - dat fiind vecinătatea? veneților, se aflau undeva spre apus de puterea ostrogotă, respectiv de regatul regelui Hermanarich-Ermanarich. Nu știm dacă în acel "totuși atunci cu toții erau supuși puterii lui Hermanarich", intră și herulii, sau au fost numai înfrânți, căci nouă ni se pare că Jordanes prin expresia cu toții (tunc omnes) se referă la toți cei din aceeași tulpină - veneți, anți și slavini. Acum se știe că această tulpină, nu este tulpină: anții erau avari (=neamuri türcece, turani, deci nu erau nici măcar indoeuropeni), iar veneții sunt germanici (creatorii reali ai civilizației zise de tip Przeworsk din teritoriul imens de pe Elba și Vistula, peste care, fiind agricultori, se suprapun mereu "valuri" de alți germanici); iar slavini sunt slavi, pătrunși ulterior în regiunile polone! Deci patriotismul lui Jordanes - arătându-le tulpina comună - e temperat de realitatea că aceștia (anții și slavinii, și nu herulii, care în 512, deci la începutul secolului al VI-lea, pe vremea lui Anastasius, se creștinează și intră în Imperiu, v. infra) "se poartă pretutindeni ca niște fiare sălbatice" - deci aceștia: ANTI ȘI SCLAVINI! atacă Imperiul; iar venezii par a fi, mai exact, acei toți care se aflau sub puterea lui Hermanarich.

Oricum, avem certitudinea că în vremea lui Hermanarich herulii locuiau undeva lângă veneți și undeva unde au fost înfrânți de ostrogoți. Deci se aflau în estul Europei, la est de Carpați și poate la nord sau "încălecați" pe Carpații nordici, ca putere politică.

Nu știm sigur dacă au fost supuși, și, dacă au fost, cât au fost, de vreme ce ostrogoții înșiși cad sub dominația hunilor și, mai ales, dacă cineva fiind sub dominația hunilor se păstra ca supus al ostrogoților (deci ca dușman al acestora) și rămânea automat, cu aceștia, sub dominația hunilor, când natural ar fi fost ca un supus (deci virtual dușman) să se alieze cu dușmanii dușmanilor săi!

O analiză mai atentă a realităților politico-militare ale istoriei ostrogoților și hunilor dintre Don și Nipru-Nistru, dintre invazia huno-alană de la Don din 375/376 și ridicarea coaliției gepide de la Nedao din 454, deci nici 78 de ani de sub dublă

117. Jordanes, Getica, 119

118. Ibidem, 130

119. Cf. R. Harhoiu, Ostrogoții, în ECR, p. 556-557, s. v.

stăpânire, putea să influențeze dur pe heruli și dacă nu cumva tocmai în acest timp, folosindu-se de căderea puterii marcomanice (v. supra), a celei sarmato-guade (v. infra) și plecarea vandalilor spre vest în jurul anului 400 și lipsa altui centru de putere, a condus la consolidarea lor politico-militară la nord? de Carpații Păduroși și pe teritoriul Slovaciei, mai ales. Prezentate comparativ "răgazurile istorice" ale ostrogoților și hunilor, pentru a determina destinul altor neamuri - cu excepția luptelor de supunere, dar și a tratativelor pentru atragerea de aliați -, ni se par mai puțin propice. Tocmai datorită angajării lor, cum vom încerca să arătăm mai jos - și pe alte fronturi de luptă și în alte regiuni; teritoriul Carpaților Păduroși, în speță Slovacia se pare că a cunoscut și momente de răgaz. Deci "răgaz" în prima jumătate a secolului V și tocmai sub ostrogoți și huni, de a se consolida militar și politic. De altfel marea putere (nu puterea nominală a ostrogoților) care a fost presupusă sub huni - tocmai pentru a diminua puterea turanicilor și a crește puterea neamurilor gotice, ni se pare o preluare nepermisă a "patriotismului iordanian = de la Jordanes" de istoriografia modernă, când acest autor, trebuie, tocmai datorită confuziilor sale de tip GETI = GOTI, pentru a ilustra o continuitate care nu a existat, privit cu spirit critic, dar firește nu negat, în nici un caz.

a) Ostrogoții (375/376 - 445/481)

Sub Alatheus și Safrax o parte dintre ostrogoți trec în Imperiu, în anul 376. Participă alături de vizigoți la lupta de la Adrianopole (378), după care sunt ășezați de împăratul Grațian, cu statut de foederați, în Pannonia = Provinciile Pannonia (380). Cealaltă parte a ostrogoților a căzut sub dominația hunică (380), unii dintre ei trecând, după aceea, în Imperiu, iar alții au întreprins diferite acțiuni împotriva Imperiului. Cea mai mare este expediția condusă de Radagais împotriva Imperiului roman de apus, , înfrântă în anul 406 la Kiesole. Ceilalți au rămas sub dominația hunică (380-454 = 74 de ani) până la prăbușirea puterii hunice. Au participat, cu hunii, în campaniile împotriva Imperiului, cu dreptul de a-și păstra regii. Se pare că nu au participat la lupta de la Nedao (454). După Nedao au fost ășezați, cu statut de foederați, în Pannonia (454). Alții au trecut în Peninsula Balcanică, unde, sub conducerea lui Theodoric Strabo vor provoca, mai ales după moartea lui Leon II (474), mari tulburări și în Tracia. Ostrogoții din Pannonia luptă cu unii din frații lui Atila și cu Imperiul roman de răsărit (459). Apoi au relații pașnice cu Imperiul, fapt ce le-a permis să ducă campanii împotriva altor germani, pe care îi înfrâng la râul Bolia (469). Acum câștigă supremația în bazinul carpatic, dar numai până în 470 (=1 an) când ostrogoții și-au părăsit teritoriile din Pannonia și s-au îndreptat, sub conducerea lui Theodoric (471-526), spre Peninsula Balcanică, unde luptă, o vreme, contra lui Theodoric Strabo, după care fac alianță cu acesta, dar el moare (în 481) și cele două grupuri ale ostrogoților se unesc și la insistențele împăratului Zenon s-au îndreptat spre Italia.

b) Hunii (375/376-454)

În jurul anului 355 (după R. Harhoiu) ajung între Don și Nistru, unde, în jurul anului 375 au distrus regatul ostrogoților, declanșând așa numita "migrație a popoarelor". Până la sfârșitul secolului IV au ajuns la Dunărea de Jos, de unde întreprind unele expediții contra Imperiului roman de răsărit. În jurul anului 408/409 invazia lui Uldis la sud de Dunăre a produs mari pagube provinciilor romane de la Dunărea de Jos. În deceniul trei al sec. V se așează în Câmpia Tisei = între Dunăre și Tisa = Alföld (Câmpia Pannonică poate fi dincolo de Dunăre = Dunantul, în Imperiul roman, respectiv provinciile Pannonia). După moartea lui RUA (433) sub ATTILA și BLEDA (433-446 = 13 ani) și mai ales sub ATTILA și fiii săi, hunii au întreprins o serie de expediții de jaf împotriva Imperiului roman de răsărit. Luptele dintre trupele Imperiului roman de apus și huni au avut loc la Câmpiile Catalaunice (Troyes - Gallia), după care, în 453 ATTILA moare, ceea ce va duce la prăbușirea statului "hunilor", prin victoria unei coaliții germane conduse de gepizi, în lupta de la NEDAO - 454. Se mai duc apoi lupte cu fiii lui Attila de către trupele romane sau ale altor triburi germane din bazinul carpatic. Se pare că grosul populației «hunice», s-a retras dincolo de Nipru"¹²⁰.

Ni se pare limpede că nici un centru de putere ostrogotic nu a existat în afara de Pannonia (provinciile romane din Imperiu), Tracia (provincie romană sud-dunăreană) sau provinciile romane din Peninsula Balcanică. Realizând o vreme o dominație suprapusă și paralelă, cu hunii, în bazinul carpatic, ostrogoții nu au putut crea stilul policrom, cu atât mai puțin cel din Câmpia Tisei unde nu au avut niciodată un centru de putere. Ne referim la teritoriul dintre Dunărea Centrală și Carpații Occidentali. Aici ei au putut locui, au putut fi chiar purtătorii unor piese aparținând acestui stil, dar nu au putut crea piese în acest stil decât dacă au deținut meșteri aduși din imperiu sau au folosit meșteri itineranți. Ei nu au locuit niciodată, decât, poate, sporadic, în Slovenia, deci în bazinul Tisei superioare.

Hunii au stăpânit Câmpia Tisei (420-454 = 34 de ani), locuită, de altfel, și de sarmați (iazgyi și roxolani) și alte neamuri băștinașe sau vechi din zonă (celți și daci târzii etc.), timp în care nu au putut fi și nu au fost creatorii stilului policrom, decât în cazul folosirii unor meșteri romani sau meșteri străini, și germani, itineranți. Ei au fost purtătorii unor asemenea piese ale stilului policrom, însă, pe spații uriașe, cum a dovedit-o explicit J. Werner¹²¹.

Pentru regiunile Europei centrale, deci regiunile Dunării de Mijloc și de Jos, atelierele romane și romanii au fost furnizorii atât a ÎNSEMNELOR «de vitejie» sau de aminciție, cât și a unor pietre (granate) prețioase și semiprețioase din India.

1. Este cunoscut episodul cu Gerontius, comandantul soldaților garnizoanei romane de la Tomis, care a omorât pe luptătorii goți așezați în Dobrogea, pe la 386, de împăratul Theodosius, ca foederati: a) "În afara acestui oraș fuseseră

120. Cf. Idem, Hunii, în *ECR*, p. 376, s. v.

121. J. Werner, Beiträge zur Archäologie des Attila-Reiches, I-II, München, 1956

așezați de împărat barbarii cei mai valoroși, înalți de statură și întrecând cu mult prin vitejie pe ceilalți. Aceștia erau aprovizionați mai bine decât soldații (romani) și primeau de la împărat și alte daruri"; b) "Văzând ceea ce făcea comandantul lor, cei de pe ziduri își aduseră aminte de numele lor de romani, năvăliră afară din oraș, atacă pe barbarii îngroziți și-i măcelăriră. Cei care scăpaseră se refugiară într-o clădire a creștinilor cu drept de azil. Gerontius, care eliberase Sciția de primejdia ce o pândea și învinsese pe barbarii care atacau, prin deosebită sa vitejie și măreție de suflet, se aștepta acum să-și primească răsplata de la împărat. Dar, în loc de aceasta, Theodosius, foarte indignat că au fost omorâți barbarii pe care el îi cinstise atât de mult, chiar dacă făcuseră rău statului, puse să-l prindă îndată pe Gerontius și-i ceru socoteală pentru că luptase apărând cauza romanilor. Când Gerontius dădu pe față răzvrătirea lor împotriva romanilor și relată jafurile comise de ei și omorârea barbarilor, împăratul nu dădu nici o atenție spuselor lui, ci stăruie să-i afirme că el a căutat să-l înlăture nu în interesul obștesc, ci din dorința de a pune mâna pe darurile ce li le dăduse împăratul, spre a nu fi dovedit (de ei) că și le-a însușit. Gerontius spuse însă că dupăuciderea lor el a trimis și acele daruri tezaurului (ele constau din coliere de aur, ce le fusese dăruite de împărat spre a se împodobi cu ele); și numai cu multă greutate putu să scape de primejdia ce-l amenința, împărțind întreaga sa avere eunucilor. Astfel fu răsplătit Gerontius pentru devotamentul său față de statul roman"¹²².

2. Priscus Panites¹²³, în celebra lui solie la curtea lui Attila din Câmpia Tisei (Alföld), prezintă, printre alte daruri pe care le pregătise curtea imperială de la Constantinopol pentru huni, și PIETRE SCUMPE DE INDIA: "Localnicii ne-au pus la îndemână oi și boi pe care i-am tăiat și am pregătit un ospăț. În timpul ospățului barbarii au închinat și au adus laude în cinstea lui Attila, iar ai noștri în cinstea împăratului. Vigila a spus că nu este drept să fie slăviți în aceeași măsură un zeu și un om, și l-a numit pe Attila om, iar pe Theodosius zeu. Hunii s-au tulburat numaidecât și nu le-a trebuit mult să se aprindă de mânie, iar noi am căutat să schimbăm vorba și i-am potolit cu cuvinte măgulitoare, apoi ne-am ridicat de la masă, iar Maximinius i-a cinstit cu daruri pe Edeon și Oreste, dându-le HAINA DE MĂTASE și PIETRE SCUMPE DE INDIA"¹²⁴. Așadar, Imperiul roman, prin comerțul său internațional spre răsărit - deținea și două mărfuri chinezesti și indiene. Căci dacă contactul hunilor cu chinezii a avut loc probabil încă în secolul II B.C. (pe la 200 se înregistrează o invazie a hunilor în n-v Chinei; 140-87 Imperiul chinez inițiază expediții victorioase contra hunilor în Asia Centrală; pe la 48 A.D. are loc scindarea triburilor hunice - cele din sud intră sub protectorat chinez, iar cele din nord migrează în zona lacului ARAL și abia pe la 190-220 A.D. (sfârșitul dinastiei HAN, va însemna și sfârșitul dominației chineze în Asia Centrală; la 166 A.D. cronicile chineze

122. Zosimos, Historia nova, IV, 40; I. Barnea, Federații goți în Dobrogea, în DID, II, Buc., 1968, p. 401-406

123. Priscus Panites, (p. 121, De Boor), 3

124. Cf. Istoria lumii în date, Buc., 1972, p. 19-22

menționează o solie romană în Imperiul chinez), contactul cu indienii, cu India, e ULTERIOR pătrunderii hunilor cu alanii peste DON, deci după anul 375 A.D. Astfel între 415-445 în timpul domniei lui Kumaragupta I apar la granița de nord-vest hoardele HUNILOR ALBI (EFTALIȚII); între 455-467 (deci după NEDAO - 454) Skandagupta respinge o mare invazie a HUNILOR ALBI și între 477-490, sub loviturile HUNILOR ALBI, statul Gupta decade și se prăbușește regimul antic în India.

Purtători ai unor piese în stil policrom, hunii și goșii subordonați lor, nu au creat acest stil, pentru care trebuiau meșteșugari cu pregătire rafinată și mai ales cu mare tradiție, care nu existau decât în cele trei lumi clasice antice din Eurasia: China, India și Europa, și în nici un caz în lumea mișcătoare a triburilor indoeuropene sau turcice din steпа euroasiatică din nordul Mărilor - Neagră, de Azov, Caspică și a lacurilor Aral și Baikal. Ele au fost mereu - aceste triburi - beneficiare, dar și tributare atelierelor chineze, indiene, din țările Orientului antic ale Semilunii Roditoare, lumii elenistice și atelierelor din Imperiul roman de apus și de răsărit (romano-bizantin și apoi bizantin).

H. ENIGMA "ATACURILOR" QUAZILOR SPRE HOTARELE IMPERIULUI ROMAN

În vest-nord-vest populațiile care locuiau sigur - firește suprapuse și paralel, cu populațiile băstinașe sau vechi, din aceste teritorii ale Daciei, erau sarmații-iazgyi între Dunăre și Tisa și quazii (popor germanic din ramura suebilor - germani vestici), care locuiau în Moravia de sud și Slovacia de est (?). În prima jumătate a secolului IV, aceste populații vor ataca teritoriile romane de la Dunărea centrală, cu toate că după încheierea războiului cu goșii de la Dunărea de Jos, printr-o victorie nimicitoare (331-332): "aproape 100.000 de goși au fost blocați murind de foame și frig. Numeroși alții au fost făcuți prizonieri și așezați în diferite părți ale Imperiului, în calitate de coloni. Goșii și taifalii rămași la nord de Dunăre devin aliați (foederati), obligându-se să păzească frontiera și să dea recruți, primind în schimb subsidii anuale (annona)"¹²⁵. Și apoi, după încheierea păcii cu goșii, un mare număr de sarmați (peste 300.000?)¹²⁶ au fost primiți de Constantin¹²⁷ și colonizați în Thracia.

125. I. Barnea, Constantin cel Mare și Licinius, în *DID*, II, p. 389

126. *Ibidem*, p. 389

127. I. Barnea, O. Iliescu, Constantin cel Mare, Buc., 1982, p. 43 "În anul 322, Constantin a trebuit să alege în întâmpinarea sarmaților care pătrunseseră în Pannonia orientală, respingându-i dincolo de Dunăre, de unde s-a întors cu o bogată pradă de război"; p. 106: "Câțiva ani mai târziu, în 322 sarmații de vest sau iazygii au atacat teritoriul Pannoniei, ceea ce l-a determinat pe Constantin să pornească împotriva lor, respingându-i dincolo de Dunăre și chiar urmărindu-i peste fluviu, pe care l-a trecut în două rânduri și mai departe, peste Tisa, până în părțile Banatului de azi, unde aceștia se așezaseră cu sălașurile lor. De acolo Constantin s-a întors la Sirmium, unde-l găsim la 12 iunie 322, iar puțin după aceea la Bononia (Vidin - Bulgaria), unde se afla la 6 iulie 322. În urma acestei expediții apar monede cu legenda SARMAȚIA DEVICTA, iar sarmații, în rândurile cărora pătrunde religia creștină (s. n. S. D.), intră-n raporturi de alianță cu romanii"

Scythia Minor, Macedonia și Italia: "SED SERVI SARMATARUM OMNES ADVERSUM DOMINOS REBELLARUNT, QUOS PULSOS CONSTANTINUS LIBENTER ACCEPIT ET AMPLIUS TRECENTA MILIA HOMINUM MIXTAE AETATIS ET SEXUS PER THRACIAM, SCYTHIAM, MACEDONIAM, ITALIAMQUE DIVISIT"¹²⁸. Deci cu toate acestea sarmații aliați cu quazii, uneori, atacă Imperiul la Dunărea centrală.

Ammianus Marcellinus descrie aceste atacuri, care sunt de natură să intereseze situația geostrategică din Dacia vestică în secolul IV A.D.:

a) "Împăratul (Constantiu al II-lea, 337-361) dorea să rămână cât mai mult în cea mai măreață dintre toate reședințele (Roma) ca să se bucure de un repaos mai plăcut și mai deosebit, dar îl înspăimântau informațiile dese și sigure care arătau că suebii fac incursiuni în Raetia, cvazii în Valeria (În secolul al IV-lea, partea de răsărit a Pannoniei, cuprinsă între Dunăre și Drava, se numea Valeria, în amintirea Valeriei, fiica lui Diocletianus și soție a lui Caesar Maximus), iar sarmații, neam foarte priceput la jaf, devastează Moesia Superior și Pannonia Secunda. Îngrijorat de aceste știri, după treizeci de zile de ședere la Roma, a plecat în a patra zi a calendelor lui iunie (29 mai 357) și, trecând prin Tridentum, a ajuns repede în Illyricum"¹²⁹.

b) "În vremea aceasta Augustus își petrecea iarna la Sirmium, când vești dese și alarmante arătau că sarmații, împreună cu quazii, uniți prin vecinătate și asemănători prin obiceiuri și arme fac dese incursiuni în Pannonia și-n Moesia superioară. Deprinși mai mult cu prada decât să lupte organizat, au lânci lungi și platoșe făcute din pânză de in, în care sunt fixate, ca niște pene de pasăre, lame subțiri și lustruite, făcute din coarne de vită. Caii de care se folosesc ei sunt cei mai mulți castrați, pentru ca să nu se agite la vederea iepelor și în luptă să meargă liniștiți, să nu trădeze prin nechezat pe călăreți. Parcurg distanțe foarte mari, fie când urmăresc pe alții, fie când fug ei de alții, pe cai iuți și antrenați, servindu-se de câte un cal, uneori și de câte doi, pentru ca mutându-se de pe unul pe celălalt, să le menajeze forțele și să le dea timp să-și refacă pe rând puterea. După echinocliul de primăvară, împăratul, plecând cu o armată puternică și sub auspicii favorabile, când a ajuns la locul cel mai potrivit, a trecut pe un pod de vase lstrui, care era învolburat de topirea zăpezilor, și a început să producă distrugerii pe teritoriul barbarilor. Aceștia, sosiți în grabă, când au văzut că viața le este amenințată de oastea numeroasă a dușmanului, la care nu se așteptaseră în acest timp al anului, neîndrăznind să opună vreo rezistență, au luat-o cu toți la fugă cu sufletul la gură, pentru a scăpa de moarte. Cei mai mulți, cărora frica le muiase picioarele, au fost măcelăriți, iar cei care au scăpat cu fuga, ascunși în văile retrase ale munților, își vedeau patria pierind de urgență războiului. Și ei ar fi putut-o apăra, desigur, dacă ar

128. Excerpta Valesiana, 32, ed. Teubner, Leipzig, 1961, p. 9

129. Ammianus Marcellinus, Istoria romană, XVI, 10/20, Buc., Cluj, 1982, Studiu introductiv, traducere, note și indice de Prof. David Popescu, p. 127

fi rezistat cu forța cu care au fugit. Acestea se petreceau în cea parte a Sarmatiei care se găsește în fața Pannoniei inferioare. Cu aceeași furie iureșul oastei devasta avutul barbar, arzând și răpind tot ce întâlneau. Însăpăimântați de proporțiile acestui dezastru, renunțând la planul de a se ascunde, sarmații s-au gândit ca, prefăcându-se că cer pace, să dea un atac prin surprindere din trei părți, pentru ca ai noștri să nu poată nici să folosească atacul cu sulița, nici să se apere cu lovituri, nici să recurgă la fugă, ca ultimă soluție în asemenea împrejurări. Se grăbeau, alături de sarmați, ca părtași la operațiuni, și cvazii, care adesea fuseseră la fel de primejdioși. Darnici pe ei nui-a ajutat curajul de care au dat altădată dovadă luptând în momente grele. Căci cei mai mulți au fost uciși, iar cei care au putut scăpa s-au retras în ascunzișurile știute de ei în munți. Această victorie a stimulat puterile și sufletele alor noștri, grăbiți în rânduri strânse să ajungă în ținuturile cvazilor, care însă după cele întâmplare, temându-se de lucruri și mai grave, au venit să ceară cu umilință pace, încrezători în bunăvoința arătată de principe în această împrejurare și în altele la fel. La ziua fixată pentru hotărârea condițiilor, un tânăr sarmat voinic la corp și de neam regesc, își așezase pentru rugăminți rândurile de soldați sarmați în formația pe care o foloseau în luptă. Dar văzând pe împărat, a aruncat armele și, înspăimântat, s-a așezat cu fața la pământ. Cu vocea stinsă de teamă atunci când trebuia să vorbească, a stărnit și mai mare milă, fiindcă a încercat de câteva ori, și, printre suspine, abia a reușit să îngăimeze câteva cuvinte pentru a arăta ce cere. Revenindu-și, până la urmă, și poruncindu-i-se să se ridice, i s-a dezlegat limba și a cerut iertare și amnistie pentru greșelile săvârșite. Suita lui, care fusese primită pentru aceleași rugăminți, asista mută de teama unei primejdii și mai mari. După ce s-a ridicat de la pământ, dând semnalul de închinăciune celor ce așteptaseră atât, toți au aruncat scuturile sau armele de atac și și-au împreunat mâinile pentru rugăminți, gândindu-se ce ar mai putea face să depășească umilința tânărului de neam regesc. Frica adusese împreună cu ceilalți sarmați și pe Rumon, Zinafer și Fragiledus, regișori vasali lui și pe mulți alți optimați, care sperau să obțină și ei îndurare. Bucuroși de indulgența arătată, promiteau să compenseze prin sarcini grele faptele lor dușmănoase și se ofereau de bunăvoie puterii romane cu averile, copiii, soțiile și cu tot pământul lor. A triumfat blândețea unită cu dreptatea: li s-a spus să-și reia fără teamă viața obișnuită și să dea înapoi prizonierii. Sub îndemnul acestui exemplu de clemență, au venit în grabă cu toți ai lor Arharius și Usafer, amândoi de neam regesc, optimați de prim rang și conducători de oști. Dintre ei, unul era șeful unei părți de transingitani și cvazi, iar celălalt conducătorul unor sarmați, vecini și uniți cu ceilalți în sălbăticie. Împăratul, temându-se de mulțimea acestora, ca nu cumva ei, prefăcându-se că încheie alianță, să se ridice pe neașteptate la arme, i-a separat, poruncindu-le celor care veniseră cu rugăminți pentru sarmați să aștepte ceva mai departe, până se duc tratativele cu ARHARIUS și cu cvazii. Aceștia, cu corpurile plecate după ritualul lor, fiindcă nu puteau să-și ispășească altfel faptele lor grave, temându-se de nenociri supreme, au dat ostaticii ceruți, deși până azi nu fuseseră siliți niciodată să prezinte garanții la

încheierea tratatelor. După terminarea acestor negocieri cu bine și în spiritul echității, a fost primit USAFER să-și ceară iertare. Dar ARHARIUS, obiectând ferm, susținea că pacea pe care a obținut-o el trebuie să-i fie acordată și acestuia, ca părtaș inferior și supus de obicei ordinelor sale. Problema a fost analizată și s-a hotărât ca acei sarmați care fuseseră clienți întotdeauna ai romanilor, să fie scoși de sub dependența străină și să dea ostatici cu garanții de respectare a păcii, hotărâre pe care ei au primit-o cu recunoștință. Aflând că Arharius a plecat fără să i se întâmple ceva rău, au venit în mare număr populații și regi cu rugăminți să îndepărtăm pumnalele de la grumazul lor. Și, astfel au obținut și ei pacea pe care o cereau și au dat repede, ca ostatici, prin tragere la sorți, pe fiii frunzașilor din regatele lor. Conform tratatului, au dat înapoi și prizonierii, de care s-au despărțit cu durere, ca și cum ar fi fost compatrioți de ai lor. După punerea la punct a acestor chestiuni, preocupările au fost îndreptate către sarmați care erau demni mai degrabă de milă decât de ură. Este de necrezut câtă prosperitate le-a adus intervenția noastră, încât trebuie socotit adevărat ceea ce a spus cineva că destinul este înfrânt sau ridicat de puterea principelui. La acești indigeni domnia o aveau până atunci nobilii și potențații, dar o conspirație clandestină a înarmat pe sclavi la crimă. Și cum de obicei la barbari dreptul e acolo unde e puterea, stăpânii la fel de feroci, dar mai puțin la număr, au fost învinși și, luând hotărârea sub imperiul fricii, au fugit la victohali, care se găseau departe de ei, socotind că dacă e să aleagă între două rele, e de preferat să se supună apăsătorilor, decât să slujească la fostele slugi. Ajunși în această stare deplorabilă, ne-au rugat să-i iertăm de cele trecute, să-i eliberăm și să-i luăm sub protecția noastră. Impresionat de nedreptatea suferită de ei, împăratul i-a convocat în fața întregii armate și, adresându-le cuvinte binevoitoare, le-a spus să nu se supună decât lui și generalilor romani. Și pentru ca redobândirea libertății să aibă mai multă demnitate, l-a făcut rege peste ei pe ZIZAIS, fidel nouă și capabil de INSIGNELE unei situații atât de înalte, precum au arătat faptele. Cu asemenea rezultate pentru noi, nu s-a permis nimănui să plece înainte de a ni se da înapoi prizonierii, conform înțelegerii. După aceste acțiuni reputate pe teritoriul barbar, tabăra a fost mutată la Brigetio, pentru a se stinge și aici rămășițele de război ale cvazilor, care făceau tulburări aducând la crimi și vărsări de sânge. Regele acestora VITRODORUS, fiul regelui VIDVARIUS, precum și vasalul său, AGILIMUNDUS ca și alți optimați și șefi peste diferite populații, văzând armata noastră în inima regatului și pământului lor natal s-au aruncat la picioarele soldaților noștri și, dobândind iertare, au făcut ce li s-a poruncit: au dat în garanție ca ostatici pe copiii lor, semn că se vor supune condițiilor impuse, și au jurat pe săbiile lor, pe care le respectă ca pe niște divinități, că ne vor rămâne credincioși¹³⁰.

¹³⁰ Ammianus Marcellinus, XVII, 12, 1-21; cf. Aurelius Victor, De Caesaribus, 42, 21: (oprintu-se la ei, el /Constantius II), a dat sarmaților un rege, ceea ce constituie o mare cinste"; Zosimos, Historia Nova, III, 1, 2, : "Constantius... văzând că cvazii și sarmații cutreieră în deplină libertate Pannonia și Moesia superioară... După ce a pus la cale în felul acesta treburile privitoare la Julian, Constantius plecă în Pannonia și Moesia. Acolo potoli pe cvazi și sarmați și apoi se îndreptă spre Orient".

c) "În timp ce generalul înainte numit Înghița nisipurile Mauretaniei și ale Africii, s-a produs pe neașteptate mișcarea cvezilor. Acum puțin temută, produce mirare cât era înainte de puternică și de vitează această națiune, precum atestă fapte ca: incursiuni după jaf, asediul Aquileii împreună cu marcomanii, distrugerea orașului Opitergium și multe alte acte de cruzime săvârșite prin expediții repezi, ca acelea cărora greu le-a rezistat pe povârnișurile Alpilor Iulieni înțeleptul principe Marcus, despre care am vorbit mai înainte. Dar barbarii aveau acum un motiv just de nemulțumire. Căci Valentinianus (364-375), arzând încă de la începutul principatului de dorința onorabilă, dar împinsă la exces, de a fortifica granițele, a dat dispoziții să se construiască ÎNTĂRITURI DE APĂRARE DINCOLO DE FLUVIUL ISTRU, pe TERITORIILE CVAZILOR, ca și cum acestea ar fi fost sub jurisdicția romană. LOCALNICII, prin solii și prin proteste dezaprobau acțiunile romane care le încălcau suveranitatea și le primejduiau securitatea. Dar Maximinus, nestăpânit în orice nelegiuire, neputând să-și dorgolească trufia firească, dilatăta și mai mult prin ajungerea sa în postul de prefect, îl acuza pe Equitius, comandantul armatelor din Illyricum în acel timp, că e un delăsător și un încăpățânat, pentru că lucrurile poruncite nu erau încă terminate. Adăuga, ca și cum aceasta era în interesul statului, că dacă i s-ar încredința tânărului său fiu, Marcellianus, puterea de guvernator militar al Valeriei (în secolul IV, partea de răsărit a Pannoniei, cuprinsă între Dunăre și Drava), FORTIFICAȚIILE s-ar înălța fără nici o zăbavă. S-a îndeplinit repede și una și alta. Acesta, ridicat în rang, de cum a venit s-a și dus la LOCUL CU PRICINA. Cu o aroganță nelalocul ei, ca demn fiu al lui Maximinus, fără să le spună măcar o vorbă împăciuitoare celor pe care cu îndrăzneală insolită îi făcea niște dezmoșteniți din propriile lor ȚINUTURI, a terminat LUCRAREA începută cu puțin înainte și întreruptă din cauza reclamațiilor. În sfârșit, pe regele GABINIUS, care venise personal cu rugămintea de a nu se face această CONSTRUCȚIE, ca și cum i-ar fi dat dreptate, simulând omenie, l-a invitat și pe el și pe alții la un banchet. Dar la sfârșitul mesei, violând sfințenia datoriei de ospitalitate, l-a ucis pe când acesta pleca fără grijă. Știrea despre atrocitatea săvârșită s-a răspândit acolo în toate părțile și a îndurerat inimile cvezilor și ale neamurilor din împrejurimi. Influențați de moartea regelui, toți s-au coalizat și, trimițând cete devastatoare peste Danubius când nimeni nu se aștepta la o asemenea primejdie, au năvălit asupra țaranilor ocupați cu secerișul. După ce au ucis pe cei mai mulți, pe cei rămași i-au trecut la ei, împreună cu o mulțime de vite de tot felul. Atunci cu siguranță că s-ar fi petrecut o nelegiuire ireparabilă, care putea fi considerată între loviturile rușinoase suferite de poporul roman, căci puțin a lipsit de n-a fost luată prizonieră fata lui Constantius, când servea masa într-o vilă publică, numită Prista, pe când era dusă să se căsătorească cu GRATIANUS, dacă nu l-ar fi ajutat puterea divină pe Messala, guvernatorul provinciei, prezent acolo, s-o ia în trăsură și s-o ducă la Sirmium, parcurgând cu ea în goana cailor distanța de douăzeci și șase de mile (40 km de Sirmium). Grație acestei întâmplări fericite, fecioara de rang princiar a fost salvată de primejdia unei sclavii îngrozitoare, evitându-se astfel mari necazuri

de ordin public, care în mod sigur s-ar fi produs dacă ea ar fi fost prinsă și nu i s-ar fi putut obține răscumpărarea. Cvazii și sarmații, neamuri pricepute la jafuri și tâlhării, pustiau ținuturi întinse și luau pradă bărbați, femei și turme de vite, bucuroși că măcelăreau fără cruțare pe locuitori, pe care-i atacau prin surprindere, transformându-le casele în cenușă. Teama de asemenea nenorociri s-a răspândit prin toate regiunile vecine. Probus, care era atunci la Sirmium ca prefect al pretoriului, nedeprins cu grozăviile războiului, abia ridicându-și ochii înspăimântat de viziunea lugubră a violențelor, a stat mult pe gânduri neștiind ce să facă. După ce se hotărâse ca în noaptea următoare s-o ia la fugă cu cai pregătiți pentru aceasta, i-a rășărit în minte o idee mai chibzuită și a rămas pe loc, mai ales fiindcă aflase că toți cei care erau în oraș îl vor urma imediat pentru a-și găsi locuri de adăpost. Dacă s-ar fi întâmplat acest lucru, orașul rămas fără apărare ar fi căzut ușor în mâinile dușmanilor. După ce i-a mai trecut frica, s-a ocupat cu curaj de lucrările necesare și urgente. Astfel, a desfundat șanțurile pe unde se produsese răpădături, iar zidurile lăsate în ruină, datorită păcii îndelungate, le-a reparat și le-a înălțat ca pe niște turnuri. Mânat de dorința de a construi, a terminat repede lucrările, pentru că a folosit în acest scop fondurile strânse pentru construcția unui TEATRU. Acestor măsuri laudabile le-a adăugat aici una salutară și anume a chemat dintr-o cazarmă apropiată o cohortă de SĂGETĂTORI, pentru a interveni la nevoie. În fața unor asemenea obstacole, barbarii au renunțat la asediul cetății. Neavând suficientă experiență pentru o astfel de luptă și fiind încărcăți cu prăzi, au pornit în urmărirea lui Equitius. Când au aflat de la captivi că el a fugit într-un ținut îndreptat al Valeriei, s-au îndreptat repede în acea parte, furioși și hotărâți să-l măcelărească, socotind că la ordinea lui a fost ucis, nevinovat, regele lor. Și pe când îniantau cu repeziciune și dușmănie, au fost trimise împotriva lor două legiuni, Pannonica și Moesiaca, unități de șoc, puternice, care, dacă ar fi fost unite, fără îndoială că ar fi obținut victoria. Dar se grăbeau să atace în mod separat, fiindcă se iviseră între ele neînțelegeri, fiecare din cele două legiuni dorind să aibă onoarea și demnitatea întâietății de comandă. Cu bune mijloace de informare, sarmații au aflat de aceste neînțelegeri și, fără să mai aștepte vreun ordin superior de luptă, au năvălit asupra legiunii Moesiaca pricinuindu-i grele pierderi, căci soldații acesteia, luați prin surprindere, au pus târziu mâna pe arme. Încurajați și mai mult de succes, au atacat legiunea Pannonica, pe care au despicat-o în două, și ar fi nimicit-o, dacă o parte din ostași nu și-ar fi găsit repede scăparea de moarte prin fugă. În timpul acestor pierderi aduse de o soartă vitregă, Theodosius cel Tânăr, comandantul militar al Moesiei, pe atunci abia ieșit din adolescență, dar puțin mai târziu principe foarte respectat, a înfrânt în câteva lupte nimicitoare, pe SARMAȚII LIBERI, care erau numiți astfel pentru a-i deosebi de sclavii lor rebeli și care pătrunseseră pe teritoriile noastre, măcelărindu-i în așa măsură, cu toată rezistența lor eroică, încât a îngrășat păsările și fiarele cu cadavrele celor uciși. Cu moralul scăzut, cei rămași, de teamă că aceiași general cu ușurință, precum s-a văzut, le va așterne la pământ sau pune pe fugă unitățile înainte de a apuca să treacă granița, PĂDURILE pe

care le aveau de străbătut fiind foarte primejdioase, căci puteau cădea ușor în capcane, după multe încercări zadarnice de a ieși din încurcătură, fără să mai aibă vreo încredere în luptă, au cerut iertare și uitarea trecutului. Li s-a acordat un armistițiu și, de frică, n-au făcut după aceea nici un gest dușmănos legăturilor de pace, mai ales că pentru a întări PAZA în Illyricum veniseră forțe puternice de soldați galli¹³¹.

d) "La începutul primăverii, Valentinianus (364-375) plecând din Treveri își continua marșul forțat pe drumurile care-i erau cunoscute. Când a ajuns la frontiera ținuturilor pe care voia să le atace, i-au ieșit în cale solii sarmaților. Așternându-se la picioarele lui, aceștia îl rugau cu cuvinte de pace să vină la ei cu gânduri binevoitoare și să fie liniștit, că nu va găsi printre conașionalii lor pe nici unul care să fi participat la fapta criminală care se produsese, sau să aibă măcar vreo cunoștință despre ea. La rugămintile lor repetate, după ce s-a mai gândit, a răspuns că va cerceta locurile în care s-a petrecut revolta și că va lua măsuri pe baza unor dovezi absolut sigure. De acolo a mers la CARNUNTUM, oraș în Illyricum, astăzi părăsit și în paragină, dar foarte potrivit ca bază de plecare, când s-ar fi ivit ocazia sau când s-ar fi găsit de cuviință, pentru a reprima mișcările barbare"¹³².

e) "Trimițând înainte pe Merobaudes cu unitatea de infanterie pe care o comanda și cu comitele Sebastianus ca adjunct să jefuiască și să incendieze districtele barbare, Valentinianus și-a mutat în grabă tabăra la Aquincum. Aici, ca măsură de prevedere, a construit rapid un pod de vase, dar a trecut prin altă parte împotriva cvazilor. Aceștia, observându-l de pe colinele munților, unde se retrăseseră cei mai mulți, în îndoială și nesiguranță asupra celor ce aveau să se întâmple, au rămas încremețiți când au văzut în ținuturile lor, contrar oricărei așteptări, steagurile cu insigne imperiale. Înaintând repede, pe o distanță socotită de el necesară, a măcelărit populația de toate vârstele pe care a întâlnit-o, a dat foc locuințelor și s-a întors la Aquincum, aducându-i teferi pe toți cei cu care plecase. Fiindcă venea toamna și era nevoie de tabere de iarnă bune, în aceste ținuturi deprinse cu frigul și înghețul, n-a găsit o localitate mai potrivită în acest scop în afară de neîntrerupte flageluri. De aceea, cu tot interesul care îi dicta să rămână acolo, a trebuit s-o părăsească și, după ce a cutreierat malurile fluviului, s-a oprit la BRIGETIO (azi Szöny în Ungaria) o localitate care avea în jur castre și castele întărite cu paza necesară"¹³³.

f) "În ziua aceea au venit solii cvazilor, care vreau rugători pace, cu iertarea trecutului, și, ca s-o poată obține fără greutate, promiteau RECRUȚI și alte daruri folositoare intereselor romane. S-a socotit că e bine să fie primiți și să li se acorde armistițiul pe care-l cereau, fiindcă lipsa de alimente și anotimpul neprielnic nu ne îngăduiau lupte prelungite, astfel că sub conducerea lui Equitius (!?) au fost introduși în sala de audiențe a palatului. Cu capetele plecate, umiliți și plini de teamă, la

131. Ammianus Marcellinus, XXIX, 6, 1-16

132. Ibidem, XXX, 5, 1-2

133. Ibidem, XXX, 5, 13-15

invitația de a spune pentru ce au venit, după ce au jurat că vor spune adevărul, au început de debiteze aceleași afirmații obișnuite, că nici un act ostil nu s-a produs împotriva noastră cu aprobarea poporului sau a conducerii, ci au trecut râul (fluviul Dunărea) pe teritoriul nostru numai CĂTIVA TĂLHARI (elemente NOI ? germanice, heruli, longobarzi, rugi, skiri? n.n.S.D.) care au săvârșit acte nedemne. Apoi, ca și cum ar fi fost o scuză suficientă cele spuse până aici, au adăugat că FORTIFICAȚIA ÎNCEPUTĂ de noi e un act injust și inoportun, care a umplut de indignare inimile tuturor. La aceste cuvinte ale lor, împăratul, apucat de o mânie puternică, li s-a adresat pe un ton ridicat și plin de reproșuri, acuzându-i că toată națiunea lor e ingrată și nu ține minte binefacerile primite de la romani. Apoi mânia a părut că se potolește și a continuat să vorbească rar și încet, când, deodată, ca și cum ar fi fost trăznit din cer, i s-a oprit glasul și respirația, fața i-a devenit roșie ca focul, l-a podidit sângele pe gură și l-au trecut sudorile morții. A fost ridicat imediat de servitorii palatului și dus într-una din camerele de dormit mai retrase, ca să nu fie expus privirii tuturor. Așezat pe pat, respirând greu, dar fără să-și fi pierdut cunoștința, căci recunoștea pe cei pe care camerăștii îi chemaseră în grabă, ca să nu se ivească vreo bănuială că a fost asasinat. Era necesar să i se ia sânge, pentru a preîntâmpina o congestie cerebrală. Dar n-a putut fi găsit imediat nici un medic, pentru că-i împrăștiase pe toți la diferite unități pentru a îngriji soldații împotriva unei molime care apăruse. Până la urmă a fost adus un medic, care i-a împuns în mai multe locuri o venă, dar nu i-a putut scoate nici măcar o picătură de sânge, din cauza aprinderii interne sau, cum socoteau unii, pentru că frigul morții îi întărise și astupase căile de circulație pe care noi le numim haemorrhoidae. În starea extremă în care se găsea și-a dat seama că i-a sosit ceasul din urmă. A încercat să spună sau să poruncească ceva, dar respirații adânci îi ridicau și-i coborau capul pieptului, dinții îi scârțâiau, iar brațele i se mișcau ca într-o luptă de cert (un fel de mânășă de "box", uneori cu ghinturi de metal n.n.S.D.). Învins definitiv, fața i-a devenit lividă, pe corp i-au apărut pete și, după o lungă agonie, a încetat din viață în vârstă de cincizeci și cinci de ani, după o domnie de doisprezece ani fără o sută de zile (367-375):¹³⁴.

g) "Astfel, sub conducerea lui Alavivus au ocupat malul stâng al Danubiului, printr-o delegație trimisă lui Valens cereau, cu rugăminți umile, să fie primiți la sud de fluviu, promițând că vor trăi acolo liniștiți și că, dacă va fi nevoie, vor da și ajutoare pentru apărarea Imperiului. Pe când în afară se petreceau aceste evenimente, în interior s-au răspândit zvonuri înspăimântătoare că SEMINȚILE NORDICE se zbat în CONVULSIUNI NOI ȘI MAI MARI DECÂT CELE OBIȘNUITE, CĂ PE TOT SPAȚIUL, care se întinde de la MARCOMANI și CVAZI până la Pontul Euxin mulțimea barbară a fost ALUNGATĂ DIN SĂLAȘURILE EI de ALTE NEAMURI VENITE PE NEAȘTEPTATE DE DEPARTE, din care cauză acum cutreieră pe

134. Ibidem, XXX, 6, 1-6

valea Istrului cu familii cu tot"¹³⁵.

h) "Dorind ca începuturile domniei sale să le inaugureze prin supunerea vandalilor, el a pornit împotriva lui Visimar, regele acestora, care era din tribul asdingilor, cel mai de seamă dintre toate triburile și foarte războinic. După referințele istoricului¹³⁶ Dexip (P. Hérennius Dexippos, născut în 210, în 262 agnotet și arhôn, în 267 rezistă împotriva herulilor, după 270 își compune Cronica; VI. Iliescu, *FHD*, II, 425, n. 27), ei au ajuns de la Ocean până în regiunile noastre abia în decurs de un an din pricina mărimii teritoriilor pe care au trebuit să le străbată. Ei ocupau atunci locurile unde astăzi locuiesc gepizii, lângă râurile Marisia, Miliare, Gilpil și Grisia (Probabil Mureșul și cele trei Crișuri, VI. Iliescu, *FHD*, II, 425, n. 28), care întrece în mărime pe toate celelalte mai sus amintite. Pe atunci la răsărit de ei se aflau goții, la apus marcomanii, la mieznoapte hermundurii, la miezăzi Istrul, care este numit și Dunăre. Pe când se aflau vandalii aici, li s-a declarat război de către Geberich regele goților, la țărmul susnumitului râu Marisia (R. Harhoiu, în *ECR*, p. 803, s.v.: "În anul 355 e.n., vandalii au suferit o înfrângere din partea goților unde pe râul Mureș (Jord., *Get.*, 113 și urm.)), unde nu s-a luptat mult timp pe picior de egalitate, ci imediat e culcat la pământ însuși Visimar, regele vandalilor, cu o mare parte din neamul său. Iar Geberich, strălucitul conducător al goților, după ce a biruit și jefuit pe vandali, s-a întors la locurile sale, de unde plecase. Atunci prea puțini vandali care scăpaseră, după ce au strâns ceata celor care nu se puteau lupta, părăsind patria lor nenorocită, au cerut de la împăratul Constantin (Constantino principe) (VI. Iliescu, *FHD*, II, p. 425, n. 39: "Constantin cel Mare, născut în anul 285 în orașul Naissus, împărat în 306-337") să le dea Pannonia și au rămas aici cu aproximație timp de șizeci de ani în locuri arendate lor și s-au supus decretelor imperiale ca niște locuitori din provincii"¹³⁷. (deci vandalii devin șizeci de ani provinciali în Pannonia, după 355, dar primind Pannonia de la împăratul Constantin, mort în 337, când de fapt e vorba de herulii care vor primi teritoriul din jurul orașului Singidunum, în Dacia n.n.S.D.; vandalii niciodată n-au primit pământ în Pannonia - 60 de ani -, și nici n-au fost provinciali în Europa, și pare-se nici în Africa).

*i) "După înfrângerea herulilor, Hermanaric a pornit cu armate împotriva veneților care, deși erau de disprețuit ca forță militară, totuși erau puternici prin numărul lor mare; la început ei au încercat să se împotrivescă..."

În încheierea acestui capitol ținem să subliniem următoarele: cei care domină viața politică și nu puterea militară pe Dunăre, în lumea "barbară", sunt în primul

135. *Ibidem*, XXX, 4, 1-2; Atenție: aceste SEMINȚII NORDICE NU trebuie confundate cu invazia, năvala hunilor, pe care Ammianus Marcellinus o cunoaște și o prezintă (v. XXXI, 2, 1) așa cum a fost "SĂMÂNȚA ÎNTREGULUI DEZASTRU ȘI ÎNCEPUTUL NENOROCIRILOR DE TOT FELUL", dar care pericol nu e singular, e doar cel mai mare, dar este și cel al semințiilor nordice.

136. Jordanes, *Getica*, 113-115; cf. și 110, 111 unde este vorba de cei care s-au luptat cu multă credință, herulii, până în "ziua de astăzi" (Jordanes scrie pe la 550 A.D.)

137. *Ibidem*, 119

rând quazii și sarmații. Împotriva lor sunt îndreptate inițiativele militaro-politice, cu consecințe geostrategice, de la Constantin cel Mare la Valentinian și Valens. Ipotetic bănuim că ridicarea valurilor din Câmpia Tisei, poate fi pusă pe vremea lui Constantin sau începând cu el și "amestecul" politicii imperiale în "afacerile interne" ale sarmaților (suprapuși sociali sau trăind "paralel" cu cei vechi, iazygii, cu noii veniți - roxolanii sau elemente alane; drumul "patricienilor sarmați" la taifalii din est - Oltenia etc., pare a indica ipotetic și o astfel de situație). Indiferent dacă aceste valuri s-au ridicat chiar atunci, un fapt e sigur, neamul sarmaților vestici a început să fie slăbit demografic (300.000 coloniști în Imperiu) de romani pe vremea lui Constantin cel Mare. Luptele care se dau ulterior și mai ales cauza unora dintre ele - CONSTRUCȚIILE - (care fie că sunt aceste valuri, căci a fost antrenată lumea liberă din țara provinciei Valeria, fie că este castrul roman din secolul IV de la Tószeg, fie construcțiile militare romane din zona Bratislavei) i-au solicitat mult pe quazi și sarmați, dar și pe romani. Până în vremea lui Valentinianus scena politico-militară e dominată de quazi (nu de vandali sau goți; iar herulii - v. infra - erau apărători - unii dintre cei mai buni - ai Imperiului, deci suntem obligați și numai ipotetic să admitem o amicizie romano-herulă). Quazii, care plecând în jurul anului 400 împreună cu vandalii silingi și asdingi spre vest, vor domina o vreme și în vest, unde la un moment dat stăpâneau aproape toată provincia hispanică, deci erau încă o mare forță "barbară". Vandalii, cu excepția discutabilei și suspectei lupte de pe Mureș (putea fi și în zona Bistrița Năsăud - Harghita, unde se puteau întâlni ariile de interese ale asdingilor din Galiția și goților din răsărit) din 355? nu sunt pomeniți în zonă. Să fi fost și ei aliați ai romanilor. Marcomanii fuseseră învinși. Goții, spre nord-est, luptă cu HERULII și VENETII (înainte de 375) pe care îi înfrâng, însă numai pentru o scurtă vreme, datorită invaziei hunice. Gepizii nu sunt amintiți, în luptele din zona Dunării centrale, ei căzând sub huni?, din care cauză se ridică la Nedao și după 454 devin stăpânii "Țării sarmaților" = Sarmatia, forțând spre sud, unde își stabilesc, temporar, centrul la Sirmium, fiind apoi (567) distruși de longobarzi și avari și înlocuiți ca putere de avari, care înainte dominau în nordul Alföldului și Slovacia. Hunii domină Sarmatia (Alföld, între Dunăre și Tisa, și centrul Europei) numai între 420-454 (Nedao). În această lume "tisiană" un loc îl vor ocupa după 250?/269, Herulii, care se vor întări în secolul V și începutul secolului VI, când, în 512 trec în Imperiu.

Revenirea lor puternică în zonă se pare că se face cu ceva înainte de 375 (nu întâmplător ostrogoții lui Hermanarich luptă spre vest, cu HERULII și VENETII), și nu întâmplător, am încercat noi să demonstrăm mai sus, quazii - trecând peste uciderea criminală a regelului GABINIUS și peste invazia în forță a lui Valentinian, de jaf și pustiire, de măcelărire a populației din stânga Danubiusului, fără cruțare sau rezerve de vârstă (căci oricât ne-am feri de patetisme, trebuie să admitem că aveau și quazii - copii), deci quazii cer pace și protestând și acum contra CONSTRUCȚIEI ÎNCEPUTE, dar transmitând, poate la rândul lor, și noi informații. Împăratul moare în (sau aproape în) fața lor, la BRIGEIO, în 375. Ammianus

Marcellinus care cunoștea bine. Și o definește ca atare, istoria, SĂMÂNȚA ÎNTREGII NENOROCIRI = hunii și în momentul tratativelor cu goții la Dunărea de Jos, pentru a fi primiți în Imperiu, atrage atenția asupra SEMINTIILOR NORDICE /ce/ SE ZBAT ÎN CONVULSIUNI NOI ȘI MAI MARI DECÂT CELE OBIȘNUITE". Această - "premoniție" se va adevăra - vor domina în timpul hunilor și după huni mai ales în zona de putere a Dunării centrale: RUGII, LONGOBARZII, HERULII și SKIRII (?). Vandalii și quazii (elemente marcomane) vor pleca spre vest, hunii vor domina numai trei decenii, ostrogoții pendulează pe un spațiu imens (Pannonia, Tracia; iar Pannonia, Peninsula Balcanică) și sunt împinși "cu eleganță" spre vest, iar gepizii sunt împinși spre sud, în "sacul pannonic" cu centrul la Sirmium, locul lor fiind luat în secolul VI de avari, în Sarmatia, iar în Pannonia vor domina longobarzii.

Și rugii vor pendula spre vest, invadând, nu singuri, Italia, iar longobarzii își vor întemeia un regat în nordul Italiei, skirul Odoacru în fruntea herulilor (care? din imperiu sau din Slovacia?) va desființa Imperiul iar cei din "exterior" - "liberi" se vor creștina și vor trece în Imperiul romano-bizantin. Deci nu hunii, care sunt rădăcina răului, vor fi succesorii lumii pe care vor ataca-o la 451 cu toate forțele, ci aceste neamuri germanice din centrul Europei, care iau locul sau mai precis ocupă "golul de putere" apărut în urma migrației vandalilor, cvazilor și marcomanilor, migrație provocată, pare-se, chiar de ei, înainte de huni.

I. TRUPELE HERULE - PRINTRE CELE MAI BUNE DIN IMPERIUL ROMAN

R. Harhoiu a caracterizat în felul următor participarea herulilor (de când, din vremea regelui NAVLOBATUS?), la apărarea Imperiului roman: "Trupele oferite de heruli erau considerate printre cele mai bune. În această calitate au participat în sectorul IV la diferite campanii militare române"¹³⁸.

Herulii sunt amintiți ca unități în armata romană îndeplinind misiuni mai ales în vestul continentului european - în Britannia, Gallia, Germania, dar și în Orient, la Constantinopol, Antiohia și Illyricum. Ammianus Marcellinus amintește fie unități herule, fie, chiar, funcționari heruli în slujba Imperiului roman.

HERULII ÎN ORIENT

a) "În urma acestor știri, Jovianus a încredințat spre conducere lui Valentinianus, care se întorsese cu cei doi, a doua școală de scutari și a introdus în GARDA PALATULUI pe VITALIANUS, un soldat din numărul herulilor, care mai târziu a ajuns comite, a condus prost treburile din Illyricum. A trimis apoi pe Arintheus în Gallia cu o scrisoare către Jovinus, căruia-i făcea cunoscut că l-a confirmat în post și-i dădea instrucțiuni să pedepsească pe ațâțătorul la răzvrătire, iar pe ceilalți

138. R. Harhoiu, *ECR*, p. 368, s.v.

capi ai tulburărilor să-i trimită în lanțuri la curte"¹³⁹.

HERULII ÎN OCCIDENT LA LONDRA ȘI PARIS

a) "Dându-i-se în ajutor infanteria ușoară de heruli și batavi¹⁴⁰, precum și două legiuni de moesiaci, în toial iernii acest general (Lupicinius) a ajuns în Bononia (azi Boulogne-sur-Mer, la sud de Calais, pe coasta franceză a canalului Mânecii). Aici, procurând corăbiile necesare și urcând pe ele armata, când a văzut că are vânt prielnic a plecat și, după ce a debarcat la Rutupiae, s-a îndreptat spre Lundinium (Londra de azi), ca de acolo, organizându-și acțiunea în funcție de necesitate, să pornească de îndată în expediție"¹⁴¹.

b) "Plecând în acele ținuturi îndepărtate pentru a curma asemenea lucruri, în speranța că-l va ajuta și norocul, bravul general a sosit pe țărmul Bononiei, care este despărțit de țărmul opus printr-o strâmtoare a mării obișnuită să se înalțe în valuri înfricoșătoare și iarăși să se potolească întinzându-se ca un câmp fără primejdie pentru navigatori. Trecând cu ușurință strâmtoarea, a debarcat la Rutupiae, o stațiune liniștită pe malul celălalt.

Aici se adunaseră pentru a-l urma batavii, herulii, iovii și victorienii, unități puternice, cu care, plecând mai departe, a ajuns la vechiul oraș Lundinium (Londra de azi) - numit mai târziu Augusta. Cu armata împărțită în mai multe detașamente, a atacat cetele devastatoare ale dușmanilor, care duceau cu ei oameni în lanțuri și turme de vite, împrăștiindu-i și luându-le prăzile pe care le răpiseră de la nefericiții noștri tributari"¹⁴².

c) Constantinus se grăbea să dea ajutor Orientului amenințat de invaziile persane, după cum indicau știrile aduse de transfugi și de informatori, dar îl ardeau pe inimă isprăvile lui Julianus, al cărui nume devenea din ce în ce mai cunoscut în rândul tuturor populațiilor, fiindcă ducea faima unor fapte strălucite: distrugerea Alemaniei, refacerea orașelor gallice mai înainte jefuite și nimicite de barbari, pe care i-a supus și i-a făcut tributari. Ros de invidie din cauza acestor fapte și temându-se să nu se mai adauge și altele, instigat (cum se vorbea) de prefectul Florentinus, a trimis pe tribunul și rotarul Decentius pentru a-i lua lui Julianus trupele auxiliare compuse din heruli, batavi, petulanți și celți, precum și câte trei sute de ostași aleși din celelalte unități, cu ordin să se grăbească pentru ca, odată cu venirea primăverii, să participe la operațiile împotriva parților"¹⁴³.

139. Ammianus Marcellinus, XXXV, 10, 9

140. D. Popescu, în Ammianus Marcellinus, Istoria romană, Buc., 1982, p. 650, n. 6; "Heruli, triburi germanice venite din ținuturile nord-pontice și stabilite pe valea Rinului. Și dintre heruli, ca și dintre batavi, unii s-au înrolat în trupele auxiliare romane, alături de alte unități formate dintre barbari (brachiați, cornuți, celți, petulanți etc)".

141. Ammianus Marcellinus, XX, 1, 3; în acest timp are loc o eclipsă de soare - 28 august 360 - observată și înregistrată în Orient și de armatele romane.

142. Ibidem, XXVII, 8, 6-7

143. Ibidem, XX, 4, 1-2

"Acest text (biletul cuprinzând un text care-i îndruma pe soldați să nu plece în Orient) a fost adus la comandament și citit. Julianus pentru că a socotit plângerile lor întemeiate, le-a dat voie să ia cu ei familii în Orient și le-a pus la dispoziție mijloacele de transport necesare. După ce au stat mult la îndoială pe ce drum să plece, s-a găsit bună propunerea notarului Decentius de a trece oamenii prin Parisii (Parisul de azi), unde se găsea Caesar, care încă nu plecase nicăieri"¹⁴⁴.

d) "În luptele de pe râul Mosella, alamanii străpung liniile romane și comiții Charietto și Severianus sunt uciși. Jovinus, șeful cavaleriei din Gallia, răpune două unități alamane nepregătite de luptă, iar a treia o învinge într-o bătălie la Catalanni, nimicind 6000 de oameni și răbind 4000: "După moarea lui (a lui Charietto), steagul herulilor și al batavilor, cucerit de barbarii care jucând și sărind de bucurie îl înălțau cât mai sus, prin lupte dârze a fost recucerit"¹⁴⁵.

LES HÉRULES. THULE - ROME - CONSTANTINOPE E "LES TERRITOIRES PATERNELS" (Résumé)

L'auteur propose un premier essai de monographie sur les Hérules de l'Europe continentale entre les III-e - VII-e s. A.D. et sur la localisation de leurs "Territoires Paternels" dans la zone piémontane (terrain de chasse et de larges incursions militaires) Nord-Ouest cis-carpatique (la Slovaquie collinaire, l'Ukraine cis-carpatique, le Nord-Est de l'Hongrie la Nord-Ouest de la Roumanie).

On remet en discussion les incursions hérules dans l'Empire romain (Dexippos) et la présence des Hérules comme mercenaires dans l'armée impériale.

L'auteur tente en même temps une nouvelle attribution culturelle-historique des trésors de Șimleul Silvaniei et Tătuieni, en les attribuant soit aux Hérules, soit aux Skirs, éventuellement aux Goths (?).

144. Ibidem, XX, 4, 11-12; D. Popescu, op. cit., loc. cit., p. 652, n. 25: "Julianus își alesese Parisul ca reședință, pentru că acest oraș era de pe atunci destul de mare și cu clădiri impunătoare. Palatul despre care se vorbește aici se găsea pe malul stâng al Senei și a servit lui Valentinianus de locuință, ca și primilor regi franci".

145. Ibidem, XXVII, 1, 6